

CAPITOLUL II

UNELE FORME DE LIMBAJ FOLOSITE DE SURZI

Probleme de comunicare în familiile cu copii surzi

Nașterea unui copil este un moment deosebit în viața oricărei familii. Copilul poate să aducă în familie o schimbare fundamentală a destinului ei. Părinții, de asemenea, vor depune toate eforturile pentru a-i asigura copilului cea mai bună dezvoltare și educație. Apariția unui copil surd poate, teoretic vorbind, să modifice substanțial planurile inițiale ale părinților, mai ales dacă ei sunt auzitori și nu au avut nici o experiență anterioară cu alte persoane surde. Dacă părinții auzitori cu copii auzitori acționează în conformitate cu unele roluri sociale prescise, de ce nu am presupune că și părinții surzi cu copii surzi, vor acționa în mod similar.

Reacțiile părinților surzi la aflarea veștii că copilul lor este surd sunt la fel de diverse ca și părinții înșiși. H. Lane (1992) semnalează că unii membri ai comunității surzilor ar prefera să aibă un copil surd în locul unuia auzitor. Această preferință este greu de înțeles pentru un auzitor dar ea se explică prin faptul că prin nașterea unui copil surd se poate asigura moștenirea tradițiilor existente în colectivitatea surzilor. Desigur, aceasta nu înseamnă că un copil auzitor care se va naște într-o familie de surzi va fi mai puțin iubit. Există posibilitatea ca și acest copil auzitor să poată păstra și transmite moștenirea culturală a surzilor.

Copilul surd din familiile de surzi va crește într-un mediu unde comunicarea este dependentă de indici vizuali, deoarece în aceste familii se va folosi mai frecvent limbajul gestual, la care copilul surd este cel mai bine adaptat pentru învățare și dezvoltare. Așa cum a stabilit cu ani în urmă psihologul elvețian Jean Piaget, există câteva etape ale dezvoltării inteligenței și limbajului pe care le parcurge orice copil. Cercetări mai recente au pus în evidență că etapele de dezvoltare ale limbajului copilului surd și al celui auzitor sunt similare. Deosebirea constă în faptul că fiecare din ele s-a dezvoltat într-o direcție vizuală, respectiv auditivă, în funcție de cum a răspuns mediul la solicitările copilului. În cadrul acestei familii, copilul surd va fi expus imediat după naștere la o lume pregătită pentru a maximaliza dezvoltarea lui afectivă, psihologică, cognitivă, lingvistică și socială din cadrul diferitelor etape ale evoluției. Astfel, dezvoltarea lui socială este asigurată prin faptul că el are contacte de timpuriu cu adulții surzi care, în mod normal, acționează ca modele. Dezvoltarea afectivă este încurajată de răspunsurile pozitive ale familiei la manifestările verbale sau motrice ale copilului. Sub aspect psihologic, părinții surzi îi vor trata pe copiii lor surzi ca pe o extindere a lor înșiși. Sub aspect cognitiv, așteptările părinților sunt mari, deoarece, dacă copilul este înzestrat de la început cu informațiile de care are nevoie, nu există limite în calea dezvoltării intelectuale care să fie determinate de însăși surditatea lui. În fine, prin

expunerea de timpuriu la limbajul gestual, copilului surd i se oferă o "baie de limbaj" care îi va permite să comunice de la o vîrstă mică și să se dezvolte normal în cadrul etapelor stabilite de J. Piaget.

Părinții surzi pot să comunice cu copilul lor surd foarte devreme după nașterea lui. Ei pot să ofere un model de limbaj cu ajutorul căruia copilul surd se va integra mai ușor în familie și în comunitatea semenilor săi. La fel ca și copilul auzitor, copilul surd prezintă vocalizare, gîngurit și jocuri de sunete iar dacă nu i se răspunde, aceste manifestări sonore vor dispărea (H.Lane, 1992, pg.27). În schimb, se vor dezvolta unele mișcări ale mîinii și unele forme ale primelor manifestări gestuale cu ajutorul cărora copilul va încerca să comunice cu cei din jur. În funcție de cum părinții îl înțeleg pe copil și îl sprijină în dezvoltarea limbajului său gestual, copilul își va forma un bagaj lingvistico-gestual tot mai variat și mai complex. El poate să observe comportamentele așteptate și pe cele nedorite din partea lui, poate să asimileze valorile culturale, poate să observe interacțiunile dintre părinții săi cu alte persoane surde sau auzitoare și poate să desprindă semnificația lor. Cele mai importante informații vizuale vor veni, însă, prin limbajul gestual folosit de cei din jurul său. Prin acest limbaj el va învăța că este timpul să se ducă la culcare, să mănînce, să înețe sau să se joace, ceea ce va accelera acumularea de experiențe de la cei mai în vîrstă sau de la alți copii. Prin folosirea limbajului gestual părinții surzi pot să spună sau să citească povești copilului lor. Prin urmare, mediul vizual și limbajul, interacțiunile dintre părinții surzi și copiii lor surzi explică de ce acești copii au rezultate mai bune la venirea într-o instituție de educație decât alți copii surzi din familiile de auzitori în toate domeniile, fie ele sociale, lingvistice sau școlare, fapt semnalat nu numai de numeroși cercetători ci și de practica școlilor de surzi. Cel puțin în ceea ce privește dezvoltarea de ansamblu a copiilor surzi din familii de surzi la intrarea în grădiniță sau în clasa întâi aceste diferențe sunt deosebit de semnificative. În celelalte privințe, copiii surzi se dezvoltă la fel ca și alți copii auzitori de aceeași vîrstă, cu toate că unele studii (Stănică, L., Popa, M., 1992, ș.a.) au arătat diferențe marcante între copiii auzitori și surzi pe planul dezvoltării psiho-fizice.

Trebuie să menționăm că nu toți părinții surzi reacționează la fel cu ocazia nașterii unui copil surd. Unii se întristează, fapt explicabil prin influența valorilor culturale și a informațiilor primite de la profesioniștii domeniului, care sunt auzitori, în covârșitoarea lor majoritate și văd nașterea unui copil surd ca un eveniment regretabil ce va necesita intervenția specialiștilor în recuperare. Însă, părinții surzi cunosc cel mai bine încercările prin care au trecut în perioada copilăriei și adolescenței lor într-o lume dominată de auzitori. Uneori experiența lor a fost așa de dureroasă încât nu dorește așa ceva pentru copilul lor și acceptă intervenția specialiștilor în recuperare, lecțiile obositoare de corectare a vorbirii, operații costisitoare de implant cochlear și alte intervenții destinate să "normalizeze" un copil surd.

Pe pa
considerabile
lor, sunt ang
cauză că nu a
de sănătatea
care le găse
implant coh
limbajul ges
proteză cu te
aceste sfatu
inferioritate.
valorile cole
ca pe o fiin
societate a t
imagine po
posibilități f

Date
dintre copiii
părinții trec
stare de net
antecedente
copil. Trept
la fel ca ori
luminos.

Maj
colectivitat
deficienței
tratat astfel
cauza pierd
să măsoare
mai mult p
copii handi
acești pări
copiii lor
rezultatele

Aș
copil surd
comunitate
aspect psi
până la ac

În
auditivă sa
să reacțio

Pe parcursul creșterii copilului, părinții surzi se confruntă cu obstacole considerabile. Cel mai adeseori, ei au o educație rudimentară, sub capacitatea lor, sunt angajați sub nivelul lor de pregătire și sunt considerați inferiori din cauză că nu aud și nu pot vorbi inteligibil. Pe parcurs, când apar probleme legate de sănătatea sau de instruirea copilului, ei au nevoie de sfaturi competente pe care le găsesc extrem de rar. De pildă, li se recomandă să facă operație de implant cochlear la copil deși aceasta nu ar îmbunătăți auzul; să nu folosească limbajul gestual deoarece s-ar fi înăbuși formarea limbajului verbal; să poarte proteză cu toate că nu are resturi auditive utilizabile pentru vorbire, etc. Toate aceste sfaturi crează în mintea părinților sentimente de îndoială, frustrare, inferioritate. Prin urmare, părinții surzi trebuie să aibă încredere în ei și în valorile colectivității surzilor, să vadă pe copilul lor surd într-o lumină pozitivă, ca pe o ființă normală care nu aude dar care se poate realiza plenar într-o societate a auzitorilor. Surzii pot să practice numeroase profesii și să ofere o imagine pozitivă despre colectivitatea lor. Părerea auzitorilor că surzii au posibilități limitate de afirmare nu va mai fi multă vreme tolerată.

Datele din literatura de specialitate sunt unanim de acord că peste 90% dintre copiii surzi provin din familii de auzitori. La nașterea unui astfel de copil părinții trec prin câteva faze de la șocul provocat la aflarea diagnosticului, la o stare de nervozitate, cu acuzații la adresa personalului medical, cu căutări în antecedente pentru a găsi o cauză ce ar fi putut determina apariția surdității la copil. Treptat, se ajunge la acceptarea copilului surd ca o ființă ce trebuie tratată la fel ca orice copil ce are dreptul la dragoste, la viață, la educație, la un viitor luminos.

Majoritatea părinților auzitori însă nu au avut experiențe anterioare cu colectivitatea surzilor și vor accepta cu ușurință modelul medical bazat pe ideea deficienței auditive și a necesității intervenției specialiștilor. Copilul surd va fi tratat astfel ca pacient care are nevoie de medici urechiști, care să stabilească cauza pierderii auzului și să recomande proteze sau operații, de audiologi care să măsoare și să stabilească pierderea de auz, de logopezi care să dezvolte cât mai mult posibil comunicarea verbală și de profesori specializați să lucreze cu copii handicapați. Nu punem la îndoială necesitatea unor astfel de servicii dar acești părinți ar trebui să știe că există și părinți surzi care-și cresc mai bine copiii lor surzi fără aceste multe și costisitoare servicii puse în balanță cu rezultatele foarte modeste ale performanțelor școlare și ale dezvoltării psihice.

Așa cum am menționat mai sus, o situație aparte prezintă apariția unui copil surd într-o familie de auzitori care nu a avut niciodată contacte cu comunitatea de surzi. Această familie poate trece prin mai multe faze, sub aspect psihologic, de la șocul provocat la aflarea vestii că copilul lor este surd până la acceptarea situației ca atare. Aceste etape ar putea fi cele ce urmează:

În prima etapă medicul anunță părinții că copilul are o deficiență auditivă sau surditate ceea ce poate să le provoace un șoc. Apoi, părinții încep să reacționeze, să înțeleagă că deficiența copilului este permanentă, cu toate că

este greu de acceptat. Unii părinți pot manifesta agresivitate față de personalul medical, considerându-l vinovat, în mod inconștient, de situația copilului lor. Desigur, situația poate fi foarte dificilă și greu de depășit. După un timp se ajunge la următoarea etapă, când părinții încep să se acomodeze treptat cu situația și să înțeleagă că viața merge mai departe. Încet, încet, ei pot să descopere că viața are un sens. În această fază părinții sunt foarte sensibili dar și sceptici față de sfaturile binevoitoare ale medicilor sau specialiștilor.

În ultima etapă are loc o **reorientare**. Cu toate că părinții se simt frustrați, ei descoperă că și acest copil surd le îmbogățește viața și le deschide noi perspective. Ei încep să se concentreze mai puțin asupra deficienței și mai mult asupra posibilităților de viitor ale copilului. Aici iese în evidență rolul referentului sau al consilierului social, care trebuie să-i convingă pe părinți că deficiența copilului lor nu constituie un obstacol în calea comunicării iar protezarea adecvată poate să aducă un aport pozitiv la acest proces. Pentru aceasta, părinții trebuie să participe la cursuri de limbaj gestual și să contribuie la parcurgerea etapelor de dezvoltare ale limbajului stabilite de Jean Piaget (1973), menționate succint de lingvистa Diana Ghido, în lucrarea ei de licență apărută în anul 2000, pe care le amintim mai jos:

I. Etapa indiceală, care constituie, probabil, începutul oricărei structurări a capacității de cunoaștere în vederea semnificării. Indicele „este un semnificant nediferențiat de semnificatul său, în sensul că el constituie o parte, un aspect sau un rezultat causal al acestui semnificat”.

II. Structurile de semnificație simbolică, în cadrul cărora semnificanții se diferențiază de semnificația lor, nu aparțin obiectului sau evenimentului indicat, ci sunt produși de subiect cu scopul de a evoca sau reprezenta acești semnificați, chiar în lipsa oricăror incitații perceptuale din partea lor. Debutul funcției semiotice se produce la 16-18 luni, simbolul având calitatea de a fi interiorizat. Potrivit lui Piaget, funcția semiotică este alcătuită din cinci conduite semiotice care apar oarecum spontan, la copilul normal în al doilea an de viață: imitația amânată, jocul simbolic, imaginea grafică, imaginea mentală și evocarea verbală. La copilul handicapat auditiv apare a șasea conduită semiotică: limbajul mimico-gestual, care tinde să compenseze conduita de evocare verbală. Prin urmare, la doi ani apare limbajul mimico-gestual la copilul cu deficiență auditivă, de unde rezultă importanța acestuia ca instrument al gândirii.

III. În jurul vârstei de șapte ani are loc decăderea simbolului în semn. Semnul este rupt total de semnificat; simbolul este instrument al gândirii pre-operatorii iar semnul – al gândirii operatorii. Simbolul este purtător de pre-concepte (subiective, individuale și particulare), semnele sunt sociale, selective, convenționale.

În acest context precizăm că limbajele mimico-gestuale sunt sisteme de comunicare complexe, care prelucrează și redau informația într-un mod specific. Ele au la bază atât o componentă înnăscută dar și scheme

convenționale învățate. Componenta înăscută în comunicarea non-verbală, confirmată de cercetări recente (A. Pease, 1993, p.15) este dublată de „împrumuturi” din ambele părți: componenta non-verbală a limbii orale a unei culturi și limbajul mimico-gestual din interiorul aceleiași culturi (de ex. gestul ridicării din umeri arată lipsă în limbajul mimico gestual).

Uneori sistemul de comunicare folosit de surzi este considerat un limbaj transcultural, internațional. A.I. Diacikov susține că există 900 de semne comune limbajelor gestuale din întreaga lume (care exprimă într-o formă foarte asemănătoare aceleași conținut). Noi considerăm că acest lucru nu este posibil din mai multe motive. Unul dintre acestea este faptul că orice limbaj este modelat de necesitățile de comunicare ale colectivității care îl întrebuințează. Convențiile pe care le presupune orice cod diferă de la o cultură la alta, astfel că un limbaj gestual este mult mai accesibil indivizilor din aceeași cultură. Un limbaj transcultural nu ar putea fi, prin urmare, decât un limbaj artificial. Un alt motiv al imposibilității ca limbajul mimico gestual să traverseze mai multe culturi este lipsa mediatizării acestor limbaje, ceea ce explică dificultățile de unificare a variantelor dialectale ale limbajului gestual românesc sau a oricărui alt limbaj.

A existat un proiect de formare a unui limbaj mimico-gestual internațional destinat folosirii de surzi și auzitori la conferințe numit „*Gestuno*”, din care au apărut patru variante cu ocazia fiecărui Congres al Federației Mondiale a Surzilor, după modelul „*ESPERANTO*”. Astăzi, datorită avântului tehnologiei informaționale, proiectul a fost reluat sub numele Internațional Sign Language (ISL), acesta fiind un limbaj artificial folosit în comunicarea dintre oficialitățile cu handicap auditiv la anumite întâlniri, convenții la nivel internațional. ISL însă nu va înlocui niciodată limbajele naturale mimico-gestuale autohtone.

Fiind limba maternă a unei colectivități, limbajele mimico-gestuale nu sunt limbaje artificiale ci principalul sistem de comunicare al surzilor profunzi. „Canalul vizual” este cel mai accesibil, ceea ce determină conturarea unei structuri gramaticale specifice. Prin acest canal se poate transmite întreaga cultură a comunității de surzi materializată în jocuri, poezii, basme, legende, bancuri, obiceiuri, tradiții, ritualuri, etc. În întreaga lume există sute de limbaje gestuale care se dezvoltă la fel ca și limbajele orale naționale, însă, după alte reguli gramaticale specifice canalul vizual.

Toate limbajele gestuale au avantajul de a fi percepute prin ochi. Un mare număr de semne imită gesturile care se fac în mod obișnuit, cum ar fi fluturarea mâinii pentru a spune „la revedere”. Semnele pentru acțiuni și cele pentru lucruri imită adesea gesturile care se fac când se manevrează aceste obiecte, cum ar fi ridicarea unui pahar spre gură (cu semnificația de a bea), pieptănarea părului, perierea dinților, spălarea rufelor cu mâna sau cu mașina automată, tăierea pâinii cu cuțitul ș.a. totuși, în semne, mișcările mâinilor sunt

mai scurte și mai rapide decât mișcările care se fac în momentul acțiunii cu obiectele.

În unele semne forma mâinii imită forma obiectului iar mâinile se mișcă așa cum se mișcă și obiectele. Așa este cazul pentru mișcarea aripilor unei păsări având semnificația de "pasăre" sau "a zbura". Alteori, mișcările mâinilor "desenează" în aer contururile obiectelor (trompa unui elefant, o sticlă, acoperișul unei case, un pește ș.a.). În fine, multe semne arată pur și simplu spre un specimen despre care dorim să vorbim. De pildă, se arată cu degetul index în sus dacă ne referim la cer sau la culoarea albastră, spre oamenii despre care dorim să vorbim, spre părțile propriului corp când arătăm unde ne doare etc.

În acest fel se formează o idee legată de folosirea mimicii și a gesturilor și se poate găsi cu ușurință o cale de comunicare simplă cu persoanele surde chiar dacă vocabularul disponibil este foarte limitat. Se folosește astfel o caracteristică a limbajului gestual, aceea că el include în componența lui gesturile și mimica, fapt ce permite realizarea unei comunicări simple. Mai apoi, când se ajunge la stăpânirea unui vocabular mai complex, care include semnele convenționale, se pot purta discuții pe diverse teme. În orice caz, trebuie să ținem seama de existența unui vocabular de semne standardizate care sunt folosite de colectivitatea de surzi, chiar dacă unele dintre ele nu sunt cele mai caracteristice pentru obiectul la care se referă. Totuși, ele s-au înrădăcinat în colectivitatea de surzi și trebuie folosite ca atare pentru a cunoaște și înțelege cultura lor, istoria lor, constituind limbajul lor. Se aplică și aici principiul: "Când ești la Roma fă cum fac romanii", adică să te comporți și să vorbești ca ei.

Nu putem vorbi de o inferioritate a limbajelor gestuale în raport cu limbajele verbale ci de un anumit raport între ele. Astfel, prezintă un interes deosebit corelația între cantitatea de informație transmisă și efortul fizic depus în limbajele mimico-gestuale. Ca volum de timp conversațional, se pare că limbajul mimico-gestual român este comparabil cu limba română. Deși dă impresia unei limbi abreviate, mai extinsă ca mod de execuție și mai redusă ca eficiență decât limbajul verbal, limbajul mimico-gestual presupune și gesturi complexe, motiv pentru care sunt necesare mai puține gesturi decât cuvinte pentru exprimarea aceluiași conținut. Întrucât în procesul transmiterii mesajelor prin limbaj gestual se fac eforturi cu mâinile, brațele, creierul, acestea obosește astfel că după cca 30 minute de interpretare sau de folosire continuă a limbajului gestual, este necesar să se facă o pauză de 10-15 minute. Deoarece canalul vizual are un rol secundar în transmiterea informațiilor pentru auzitori în comparație cu canalul auditiv, se creează impresia inferiorității limbajului gestual.

O dată cu intensificarea preocupărilor interdisciplinare, ce oferă un cadru mai adecvat de analiză, asistăm la ora actuală la o creștere a interesului specialiștilor față de studierea limbajului gestual. De asemenea, au fost elaborate cursuri frecventate de tot mai multe persoane auzitoare interesate, din

diferite motive, să comunice cu persoanele surde. În unele țări, limbajul gestual a devenit materie școlară, obiect de învățământ facultativ sau obligatoriu. În alte țări (Danemarca, Suedia, Finlanda) s-au creat departamente de cercetare a limbajului gestual unde lucrează cercetători surzi și auzitori.

Sub aspect legislativ, limbajul gestual a fost recunoscut de tot mai multe țări, unele introducând prevederi chiar în Constituția țării lor (Africa de Sud, Finlanda, Uganda, Portugalia) sau în diverse acte legislative. În țara noastră abia prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 102/1999, care a devenit ulterior Legea nr. 519 din 2002 s-a recunoscut oficial limbajul gestual și s-a recomandat angajarea de interpreți în instituțiile publice. La nivelul Parlamentului European s-au adoptat două rezoluții (în 1988 și 1998) care recomandă recunoașterea oficială a limbajului gestual și folosirea de interpreți calificați în toate ocaziile de interes public unde participă persoane surde. Parlamentul European a oferit chiar un exemplu în acest sens angajând interpreți la ședințele sale unde se discută probleme legislative referitoare la persoanele cu dizabilități. Menționăm, în acest context, că Helga Stevens persoană surdă cu pregătire juridică în Statele Unite, a fost aleasă de curând membră a Parlamentului din Belgia, zona flamandă.

În ultima vreme s-a acordat o atenție mai mare gesturilor în procesul de învățământ special, întrucât folosirea numai a limbajului oral s-a dovedit a fi insuficientă, mai ales în primii ani de instruire a copilului surd. Nu credem că mai este cazul să subliniem importanța "băii de limbaj" pentru dezvoltarea psihică a copilului preșcolar. Unele cercetări (J. Ahlgren, B. Tervoort, D. Schein) evidențiază faptul că în cazul în care copiii surzi sunt lipsiți de timpuriu de „baia de limbaj gestual” în primii ani de viață, ei nu pot să-și dezvolte în mod sistematic un limbaj care să le permită o bună dezvoltare a funcțiilor de cunoaștere și de comunicare.

Din unele cercetări rezultă că stadiile de achiziție ale limbajului gestual sunt aproximativ aceleași ca și stadiile achiziției limbajului oral. Prin urmare, copilul surd își dezvoltă limbajul gestual în același mod și în aceeași perioadă optimă de timp în care copilul auzitor își dezvoltă limbajul verbal. Desigur, condiția esențială a acestei dezvoltări este ca fiecare formă de limbaj să fie stimulată cu un instrument adecvat. Deoarece, până în jurul vârstei de patru ani este inefficientă folosirea limbajului verbal cu copilul surd, acesta este în pericol să devină și un handicapat socio-cultural și intelectual, dacă cei din jurul său (părinți, rude apropiate etc.) nu folosesc un mijloc de comunicare cu el iar mijlocul cel mai util este limbajul gestual. Recomandăm deci, ca părinții auzitori să adopte modalitatea de comunicare gestuală cu copiii lor surzi, cel puțin în primii ani de viață, pentru a-l scoate din izolarea comunicativă în care trăiește. Refuzând această soluție, mai ales din dorința de a nu scoate în evidență că au un copil surd, acești părinți pot să antreneze la copilul lor carențe mult mai grave decât însăși surditatea, fapt pe care l-am semnalat înca de acum 20 de ani într-o lucrare anterioară.

Până la intrarea copilului surd într-o unitate de instruire prevăzută cu personal de înaltă calificare pentru recuperarea complexă a auzului și limbajului în perspectiva integrării sociale și profesionale, considerăm că copilul surd are nevoie de comunicare prin limbaj gestual. Acesta, folosit în mod rațional, va permite copilului să cunoască mediul înconjurător și, în același timp, să-și exprime dorințe, gânduri, opinii. Mai târziu, aceste achiziții gestuale vor contribui la fertilizarea învățării limbajului oral. Mai mult, fiind familiarizați cu handicapul lor, acești surzi îl vor accepta de timpuriu și vor pune mai puține probleme de adaptare psihologică și socială, își vor forma deprinderi superioare de scriere și de citire și o labiolectură mai bună. Acest lucru s-a constatat în practica școlară, copiii surzi proveniți din familii de surzi au un bagaj de cunoștințe și un limbaj mai dezvoltat în comparație cu copiii surzi din familii de auzitori.

Experiența ne arată că, cu tot efortul factorilor educaționali de a-l învăța pe copilul sau adultul surd să articuleze corect, aceasta nu se realizează decât în mică măsură, de aceea surdul nu poate fi înțeles decât de persoanele cu care vine în contact mai des. Comunicarea dintre auzitori și surzi este greoaie, adesea dificilă, nedepășind frazele convenționale. De aici ne putem explica de ce majoritatea surzilor au o motivație scăzută pentru vorbirea orală, folosesc tot mai rar vorbirea articulată după ce intră în viața productivă în favoarea utilizării limbajului mimico-gestual pentru satisfacerea necesităților de comunicare în cadrul vieții sociale (R. Madebring, 1978). Din dorința de a spori numărul de gesturi unii „binevoitori” au introdus numeroase gesturi artificiale, create de ei, forțându-i pe surzi să le accepte și să le folosească. Desigur, această imixtiune nedorită într-un limbaj, oricare ar fi el, este profund dăunătoare și nu face nici un serviciu colectivității de surzi în direcția sporirii posibilităților de comunicare.

Folosirea limbajului dactil în comunicare

Dactilemele sunt reprezentări ale literelor alfabetului cu ajutorul formelor pe care le iau degetele mâinii. De obicei, se folosește o singură mână dar în unele țări se folosesc ambele mâini. Unele din aceste forme reprezintă cu multă fidelitate literele alfabetului (de exemplu literele b,i,u,v,l,o,m,n) iar altele sunt forme convenționale. Folosirea dactilării sau a alfabetului manual a constituit multă vreme o parte integrantă a comunicării manuale deoarece prin acest mijloc este posibil să se redea numele proprii și cuvintele pentru care nu există semne gestuale standardizate. În mod similar, dactilarea este indispensabilă pentru prezentarea gramaticii limbajului verbal-oral și pentru exprimarea aspectelor ascunse și a nuanțelor unor sensuri care vor fi imposibil de redat în limbajul mai limitat al gesturilor.

În domeniul educației surzilor, dactilarea a primit o atenție mai mare, ca auxiliar suplimentar al labiolecturii. Acest aspect este deosebit de important deoarece dactilarea pune accentul pe valoarea labiolecturii în facilitarea

înțelegerii. Se recomandă ca interpreții, când dactilează, să pronunțe fără voce cuvintele respective dacă se dorește să nu deranjeze audiența de auzitori, ajutând astfel pe acele persoane surde care sunt dependente total sau parțial de labiolectură sau care au nevoie de ea pentru întărire. Atunci când se dactilează în comunicarea față-n-față cu persoane surde este recomandabil să se pronunțe cu voce cuvintele dactilate, deoarece micromișcărilor mușchilor feței contribuie la înțelegerea mesajului și dau o impresie de normalitate actului comunicării

Poziția mâinii în dactilare. Adeseori, percepția clară și precisă a dactilării este umbră dacă persoana care dactilează își ține mâna la nivelul feței ori în față ori lateral. Ca urmare, observatorii surzi care se bazează pe labiolectură sunt blocați. De aceea, cel care dactilează va trebui să facă efortul să așeze mâna aproape de piept, ușor sub nivelul umărului, cu cotul poziționat confortabil în zona pieptului. Astfel, linia observatorului și unghiul de vedere vor fi deschise atât pentru buze, cât și pentru mână și persoana surdă poate vedea în același timp atât mâna cât și buzele vorbitorului.

Claritatea dactilării. Este mai bine pentru o persoană să nu dactileze mai repede decât poate vorbi ea însăși clar și cu expresivitate; ceea ce este mai rapid decât vorbirea clară este un dezavantaj, deoarece se produce o confundare a unor litere cu altele similare. De exemplu, grupurile de sunete cu imagine apropiată, dată de poziția degetelor în dactilare pot fi ușor confundate (t-f, c-e, n-v etc.)

Viteza prezentării. Unii autori pun accent pe importanța clarității față de viteză în folosirea dactilării. Totuși, în anumite condiții, claritatea folosită împreună cu viteza dactilării poate avea anumite avantaje. Acest factor al vitezei dactilării trebuie să fie stabilit după ce se va face o apreciere a situației în funcție de:

- a) vorbitorul și tema prezentată și
- b) observatorii surzi pentru care se dactilează

Expresiile faciale. Adevăratele sensuri ale unor afirmații făcute de un auzitor sunt transmise frecvent prin modificări ale vocii și cadenței vorbirii. Prin urmare, este esențial ca persoana care dactilează să traducă aceste subtilități verbale prin modalități diferite ale mișcărilor trupului, ale mâinilor, prin pauze mai scurte sau mai lungi în dactilare și prin expresii faciale.

Dactilarea dialogului. O tehnică ce s-a dovedit a fi valoroasă în relatarea cu precizie a unor dialoguri verbale a fost simpla mutare a persoanei care dactilează de pe un picior pe altul pentru a prezenta pe celălalt vorbitor. Odată cu progresarea dialogului este tot mai ușor să se arate care personaj vorbește într-o povestire. Această tehnică permite observatorilor să stabilească "cine spune ceva". Dacă dactilatorul este ambidextru, el poate reda dialogul cu eficiență prin dactilarea cu o mână pentru un vorbitor și cu cealaltă mână pentru alt vorbitor.

Oboseala naturală. S-a evidențiat că folosirea continuă și extensivă a dactilării este obositoare pentru ochi. Totuși, acele persoane care au folosit

alfabetul manual cu regularitate ca mijloc de traducere a limbajului verbal, după mai mulți ani rareori își manifestă această oboseală. Însă, din considerație și respect chiar pentru observatorii cu practică, nici o expunere nu va dura mai mult de 45 de minute dacă este dactilată. Altfel, este necesar să se facă o pauză. Cei care nu au suficientă experiență în dactilare pot să obosească înaintea observatorilor săi. În cazul unor expuneri mai lungi, este recomandabil să existe o persoană de rezervă care să o înlocuiască pe cea care a obosit, la intervale prestabilite.

Situații pentru folosirea dactilemelor. Interpretul este cel care va stabili situația unde, când și cum să folosească dactilarea. Așa cum s-a stabilit mai înainte, dactilarea apare cel mai des ca un mijloc de transmitere a numelor proprii și a cuvintelor pentru care nu sunt semne. Astfel, într-o situație tipică înaintea unui grup de observatori surzi, se va folosi limbajul gestual cu o intercalare de dactileme.

În condițiile care implică observatori surzi semi-analfabeți, dactilarea se va folosi mai puțin sau deloc. Interpretarea va necesita să fie aproape complet în limbaj gestual suplimentat cu mișcări ale buzelor (fără voce) și cu dactilarea unor cuvinte simple și foarte cunoscute.

Pe de altă parte, dacă observatorii sunt alfabetizați substanțial și cer o traducere verbală directă a observațiilor unui vorbitor, interpretul va fi obligat să se bazeze aproape integral pe dactilare suplimentată cu labiolectură. Această abordare este esențială la întâlnirile profesionale sau în alte situații unde este necesară precizia sau unde conținutul este tehnic sau are o specializare pronunțată. În dactilare, ca și în alte forme ale interpretării, sunt extrem de importanți factorii fizici ca îmbrăcămintea, fondul, distanța și iluminarea.

Relația dintre dactilologie și gesturi. S-a constatat ca există puține substantive proprii care au gesturi distincte (de ex. Iași, Ploiești, Pitești, Constanța ș.a.). La fel se întâmplă și în cazul unor persoane mai bine cunoscute sau care sunt prezente mai frecvent în discuții, pentru care este suficient să se prezinte semnul de nume. Însă, pentru marea majoritate a numelor proprii de persoane, orașe, țări, mărci de diferite produse, etc. este necesar să se folosească dactilemele. O regulă generală specifică folosirea dactilemelor în cazul obiectelor, conceptelor sau acțiunilor care au un grad mai mare de specificitate: nume de oameni și de animale, titluri de firme sau piese de teatru, lucrări literare, artistice etc.

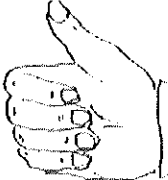
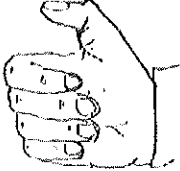

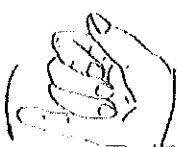

Menționăm că viteza dactilării este în general mai mică decât viteza vorbirii articulate, dar uneori poate crește foarte mult iar persoanele mai puțin cunoscătoare pot fi derutate.

Trebuie să reținem în legătură cu dactilarea:

- dactilarea este o componentă a limbajului gestual, dar nu este un limbaj în sine,
- mâna trebuie să stea la înălțimea umărului;

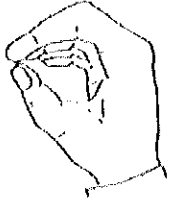
- palma mâinii va fi orientată în general spre fața celui căruia i se transmite informația;
- dactilarea se desfășoară ca într-un film. O literă va pătrunde mai ușor în text, aceasta fiind o unitate, ca o literă într-un cuvânt tipărit;
- între cuvintele dactilate trebuie să existe pauze foarte mici, ca în vorbirea articulată;
- în dactilare există și cuvinte condensate (de ex.: da, nu, I love you) care se realizează instantaneu, prin abreviere;
- cu ajutorul dactilemelor se pot alcătui *gesturi inițializate* (este forma pe care o ia mâna pentru a alcătui litera inițială a cuvântului de reprezentat, cazul unor gesturi care au legătură dar semnificații diferite de ex.: "familie-departament").

ALFABETUL DACTIL ROMANESC

			
A 	Ă 	Â 	B
			
C 	D 	E 	F
			
G 	H 	I 	Î
			
J 	K 	L 	M

N

O

P

Q

R

S

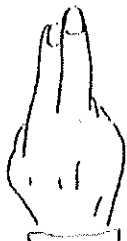
T

U

V

W

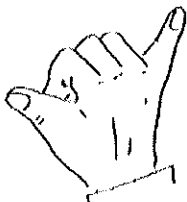
X

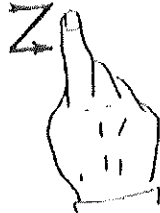
Y

Z

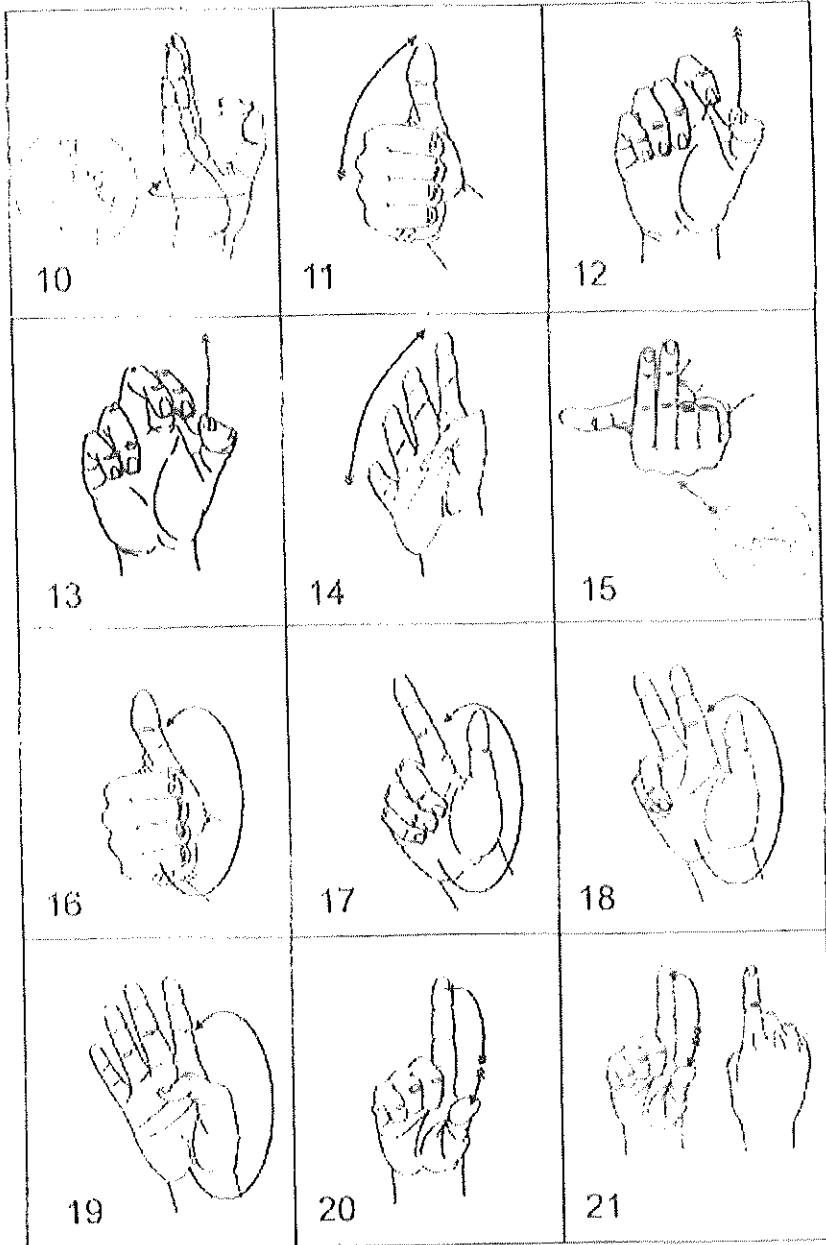
X

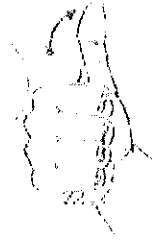
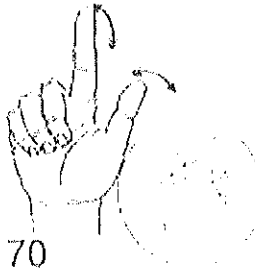
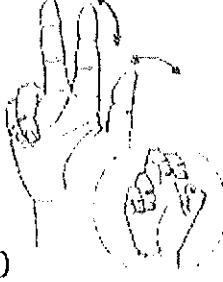

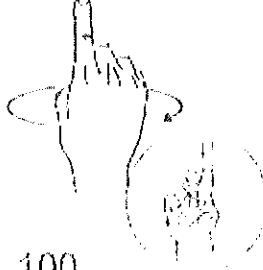
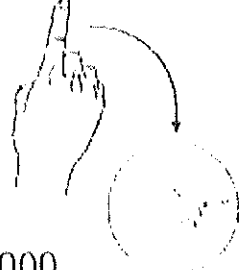
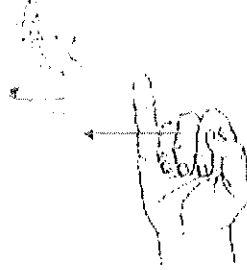
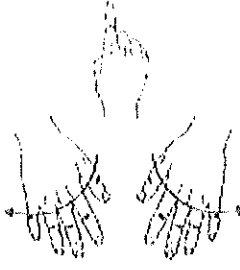
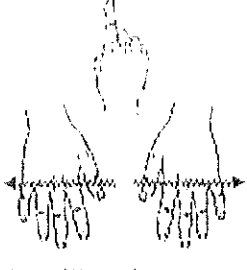

Y

 <p>0</p>	<h3>3. NUMERE</h3> <p>Numerele sunt formate manual și trebuie percepute într-o manieră similară dactilemetelor</p>	
 <p>1</p>	 <p>2</p>	 <p>3</p>
 <p>4</p>	 <p>5</p>	 <p>6</p>
 <p>7</p>	 <p>8</p>	 <p>9</p>

<p>30</p> 	<p>40</p> 	<p>50</p>
<p>60</p> 	<p>70</p> 	<p>80</p>
<p>90</p> 	<p>100</p> 	<p>1000</p>
<p>10 000</p> 	<p>1 million</p> 	<p>1 milliard</p>

Perceperea vizuală a vorbirii

Posibilitatea de a comunica cu cei din jur constituie pentru om condiția esențială a conviețuirii și existenței sale în societate. Același lucru este valabil și pentru cei care pierd auzul. Cu cât pierderea de auz este mai gravă și cu cât ea apare mai de timpuriu, în special în primii doi ani de viață, perturbarea comunicării între surzi și auzitori este mai severă. Desigur, în cuprinsul acestui material, nu punem problema comunicării între surzi, care este posibilă oricând, indiferent de gravitatea pierderii auzului și de momentul apariției.

Se cunoaște din studiile lui Jean Piaget (1973), că în cursul dezvoltării ontogenetice se formează la copilul auzitor, în mod spontan, stereotipuri ale vorbirii care îi permit să-și însușească limbajul matern și structura lui gramaticală. Însă, la copilul surd prelingual, deși aceste stereotipuri există în stare latentă, formarea lor este posibilă prin participarea labiolecturii. După Ilie Stănică (1994), (2001), labiolectura (citirea de pe buze) constă în perceperea vizuală a limbajului verbal sub formă orală după mișcările vizibile ale organelor fonatoare și după fizionomia interlocutorului. Ea este, după O. Challet, evocarea cuvintelor și a ideilor corespunzătoare prin simpla privire a mișcărilor articulatorii aparente și, ca accesoriu, jocul fizionomiei interlocutorului.

Terminologia folosită în literatura de specialitate este diferită: labiolectură, citire labiofacială, citire faciolarială și citire facială. Cel mai corect termen mi se pare a fi cel de faciolarie, care scoate în evidență expresia feței, inclusiv a buzelor, în recepționarea vizuală a mesajelor verbal-orale.

Faciolarie este cunoscută și utilizată încă de acum 2500 de ani, când „predica mută” era o componentă a educației religioase a indienilor Priesternovize. Abia în sec. al XV-lea apar primele scrieri referitoare la folosirea labiolecturii în educarea și instruirea surzilor, cum ar fi lucrarea lui Pablo Bonet "Reduccion de las letras y arte para enseñar a hablar a las mudos" (1620). În anii următori (sec. 17-19) labiolectura a fost susținută de reprezentanții metodei orale de demutizare și neglijată de adepții sistemului gestual. Atât partizanii cât și adversarii labiolecturii au formulat numeroase argumente în favoarea sau contra citirii labiale.

Mecanismele citirii pe buze sunt deosebit de complexe. Ca și percepția limbajului oral de către auzitori, citirea de pe buze este un proces activ, care implică mai multe componente. Așa cum subliniază F.F. Rau (1961), în cursul percepției vorbirii, persoanele cu auz normal nu înregistrează pasiv informația primită. În permanență ele anticipează, pronosticează ceea ce vrea să spună interlocutorul, construiesc un model ipotetic propriu al mesajului. Informația reală primită este confruntată cu modelul elaborat dinainte, este supusă prelucrării și, în cele din urmă, se sesizează sensul pe care-l conține mesajul.

În procesul labiolecturii se pot distinge patru faze:

1. Mișcările vizibile din zona bucală a vorbitorului, constituind stimuli optici, vor fi recepționate de ochi și conduse în sfera percepției vizuale unde iau naștere impresiile vizuale.

2. Acest moment se află între vederea și recunoașterea celor văzute. Intervine activ o funcție mnestică-gnostică, care combină și întrește impresiile vizuale cu rezerva anterioară de imagini ale mișcărilor bucale cunoscute. Acest proces poate fi facilitat prin co-articulație (activarea motorică a reprezentărilor kinestezice ale mișcărilor).

3. Materialul verbal perceput de aparatul senzorial și completat prin intervenția contextului, este trăit ca fiind identic cu reprezentările mișcărilor labiale cunoscute. În acest fel poate fi înțeles sensul seriei de imagini ale mișcărilor bucale percepute vizual.

4. Legătura de sens exprimată verbal, definitivată și evaluată mental în cadrul actului de gândire este facilitată de context. (După F.Kainz (1965), F.F. Rau (1961), G. Alich (1960), I.V. Beltiukov (1967) ș.a. citați de Fl.Barbu).

În lumina cercetărilor actuale, principalele componente ale citirii de pe buze sunt:

1. *Componenta senzorială*, care constă în perceperea vizuală a mișcărilor mandibulei și limbii. Când copiii surzi privesc la fața cuiva, la început ei nu percep din cuvinte decât o succesiune de mișcări ale buzelor, fără semnificație. Mai târziu, ei vor înțelege unele dintre aceste mișcări și le vor putea interpreta așa cum o face un auzitor cu cuvintele auzite.

Comparativ cu percepția auditivă, cea vizuală este incompletă, deoarece nu se pot identifica precis decât o grupă restrânsă de foneme (între 7 și 15). Chiar și cuvintele formate prin prezența unor foneme din aceeași grupă se identifică cu dificultate (ex.: bat, pat, mat, pad etc.) dacă nu sunt incluse într-un context. Ritmul vorbirii și sunetele care preced sau urmează fonemul, contribuie la mărirea dificultăților în perceperea vizuală. P.Oleron (1970) a remarcat un aspect în aparență paradoxal: cu cât cunoștințele subiectului sunt mai largi, cu atât citirea de pe buze devine mai dificilă. Probabil că autorul s-a referit la surzii care nu stăpânesc labiolectura în suficientă măsură. La fel se întâmplă cu auzitorii care au cunoștințe multe dar nesistematizate, pe care nu le pot folosi cu eficiență în procesul elaborării unei lucrări. Datorită caracterului lor fugitiv, imaginile vizuale pot avea o semnificație multiplă care cu greu poate fi stabilită exact în afara contextului.

2. *Componenta motrică* - constă în reproducerea, mai mult sau mai puțin latentă a mișcărilor percepute pe cale vizuală. Este un proces de "urmărire" a mișcărilor articulatorii ale vorbitorului cu ajutorul analizatorului verbo-motor. Orice persoană care citește fără voce textul scris al unei lucrări, face o serie de mișcări mici ale organelor fonatoare puse în evidență prin E.M.G. La fel, „labiolectorii citesc” de pe buze imagini labiale pe care le îmbină pe plan mental, alcătuiind cuvinte, propoziții sau fraze.

Se poate afirma că mișcărilor kinestezice au o mare importanță deoarece, dacă nu putem imita pe cale kinestezică ceea ce percepem vizual, nu putem să pronunțăm ceea ce gândim, lipsindu-ne sprijinul kinestezic. De exemplu, surzii care și-au însușit temeinic limbajul dactil, obișnuiesc să-și folosească degetele

când sunt solicitați la lecții. Când degetele le sunt imobilizate s-a constatat o pronunție mult deficitară comparativ cu situația când puteau dactila ceea ce pronunțau (Stănică, I., Popa, M., Popovici, D.V., 2001). La auzitori, sprijinul kinestezic este infim în vorbire, deoarece locul acestuia este luat de auz. La surzi, simțul kinestezic are același rol în reglarea intensității și înălțimii fonemelor ca și auzul, dar acest rol se poate realiza treptat, prin automatizare.

3. *Componenta intelectuală* - include combinarea pe plan mintal a elementelor senzoriale furnizate de analizatorul vizual, precum și completarea și supoziția mintală a complexului inteligibil pe baza datelor oferite de context. Această componentă joacă un rol esențial în procesul de „urmărire”, care se manifestă, printre altele, în anticiparea și corectarea percepției vizuale în labiolectură.

Pentru a descifra un mesaj primit pe cale vizuală, surdul trebuie să facă o „gimnastică intelectuală” rapidă de combinare a sunetelor, de substituire a lor, pentru a-i înțelege sensul. În acest fel, citirea de pe buze este mai mult psihică decât mecanică, se adresează mai mult inteligenței decât vederii, fiind un exercițiu intelectual. Influența mediului social în care trăiește, nivelul de educație pe care l-a atins, bogăția și complexitatea relațiilor pe care le stabilește cu cei din jur, posibilitățile lui intelectuale, suplețea lui mintală și antrenamentul, iată câțiva factori care-și aduc contribuția la eficiența labiolecturii unui individ. Nivelul percepției vizuale mai poate fi influențat de condițiile de receptare a informațiilor vizuale: astfel, un ritm prea lent sau prea rapid al vorbirii îngreunează înțelegerea, deoarece duce la perceperea izolată a fonemelor (ritm lent) sau la o succesiune în mare viteză (ritm rapid) care nu permite formarea în scoarța cerebrală a legăturilor temporare între elementele vorbirii. Folosirea unui ritm lent al vorbirii duce la formarea unor obișnuințe neadecvate pentru exprimare și, pe de altă parte, nu le dă elevilor posibilitatea să-și însușească prin labiolectură o vorbire firească cu care au de-a face în viața cotidiană.

Limitele labiolecturii în recepționarea vorbirii au fost semnalate încă din secolul al XVII-lea de J.P. Bonet, abatele de l'Epée, Deschamps, A. Bebian ș.a. fiind citate de I. Stănică și M. Popa în lucrările publicate recent, de exemplu:

- nu există reguli pentru a-i învăța pe surdomuși să înțeleagă vorbirea după mișcărilor buzelor;
- surdomușii nu pot înțelege prin labiolectură pe toți vorbitorii;
- labiolectura va cere timp îndelungat pentru a fi învățată și poate fi însușită numai de către surdo-mușii inteligenți;
- citirea de pe buze nu poate fi folosită în condiții de slabă iluminare;

Argumentele adepților labiolecturii sunt numeroase și se sprijină pe faptul că citirea de pe buze este necesară în comunicarea cu auzitorii, de exemplu:

- surdomușii înlocuiesc auzul cu vederea, simț care devine foarte ager. Ei învață treptat să citească de pe buzele celor care vorbesc, să observe mișcărilor

organelor vorbirii și pozițiile acestora și să pătrundă în ideile enunțate. (Francis Mercurius van Helmont);

- dacă cel ce vorbește este privit din față, cum își mișcă gura în ritmul unei articulări pline și distincte, surzii sesizează atât de bine ce li se vorbește încât se poate spune că "aud cu ochii" (S. Heinicke);

- sunetele se pot diferenția pe buzele și pe fața vorbitorului pentru că prezintă deosebiri sesizabile în articulare (Deschamp);

- insuficiențele vizuale în identificarea fonemelor se suplinesc prin studiul imaginilor de ansamblu și prin contribuția intelectului;

În studiile sale I. Stănică distinge trei tipuri diferite în procesul labiolecturii, în funcție de etapa demutizării și de componenta dominantă: ideo-vizuală, vizual-fonetică și ideo-vizual-fonetică. Pornind de la ideea existenței unui arc oculo-psiho-motor și notând cu A elementul vizual, cu B elementul motor și cu C gândirea (și imaginația) ajungem la schemele probabile ale participării celor trei componente ale labiolecturii la surzi, înainte, în timpul și după demutizare.

1. Labiolectura „ideo-vizuală” se realizează înainte de demutizare. În această situație, componenta vizuală activează în mod direct gândirea, permițând realizarea unei înțelegeri a comunicării la un nivel foarte scăzut, pe baza unei sinteze globale. Sunetele nefiind însușite sub aspect vizual și articulator, nu pot fi diferențiate labial și chinestezic. Prin asocieri repetate, în prezența obiectelor (sau acțiunilor) se stabilește o legătură directă între anumite mișcări ale buzelor și feței și ideea exprimată. Experiența personală și contextul natural ușurează înțelegerea mesajului.

2. Labiolectura „vizual-fonetică” se realizează în timpul demutizării prin însușirea laturii fonetice a limbii. La deficientul de auz în curs de demutizare, impulsurile vizuale (A) provocate de mișcările buzelor celui care vorbește acționează în mod direct asupra chinestezii verbale (B), iar vederea obiectelor (sau acțiunilor) în mod nemijlocit stimulează și participarea gândirii (C). Acum se stabilește și asocierea dintre suita de imagini labiovizuale, articulatorii și semnificația lor verbală.

3. Labiolectura „ideo-vizual-fonetică” este specifică surdului vorbitor. În această situație, impulsurile A pot stimula în mod direct și concomitent, atât gândirea C cât și chinestezii verbale B. În mod obișnuit, imaginile vizuale globale ale cuvintelor (ale fonemelor vizibile din cuvânt) stimulează gândirea, care, la rândul ei, declanșează chinestezii articulatorii ale cuvintelor cunoscute. Se observă sprijinul reciproc dintre informațiile vizuale (uneori, incomplete) care conduc la interceptarea mesajelor și înțelegerea sensului care ajută la identificarea tuturor sunetelor din cuvânt (și a celor slab vizibile) prin reactualizarea ansamblului de chinestezii verbo-motorii.

Spre deosebire de audição, labiolectura nu permite întotdeauna o percepere optimă a vorbirii, astfel încât acest proces devine cu mult mai complex și mai dificil. S-a constatat că *familiarizarea labiolectorului* cu vorbirea unei persoane

a dus la rezultate mai bune decât în cazul citirii de pe buzele unor persoane necunoscute.

- în general *femeile* obțin rezultate mai bune decât bărbații;

- de regulă, *consoanele surde* sunt mai ușor perceptibile deoarece sunt mai frecvente în limbă (20%) decât cele sonore (8%) și sunt mai ușor de pronunțat decât cele sonore. Fiind consoane surde, au la bază deprinderi de pronunție mai bine consolidate, fiind favorizate de suportul chinesteziic al imaginii senzoriale.

- *expresiile faciale* sunt elemente accesorii care sugerează ideea exprimată și orientează gândirea deficientului de auz.

- *vocalele* sunt mai bine percepute (61,7%) în raport cu consoanele. Aceasta demonstrează că gradul deschiderii gurii joacă un rol hotărâtor în identificarea sunetelor, atât vocale cât și consoane.

- se cunosc **11 imagini labiale** în care se grupează sunetele (consoanele) situate într-o ambianță fonetică optimă:

1. p, b, m	5. t, d, n	9. che, ghe
2. f, v	6. l, r	10. chi, ghi
3. d, j	7. ce, ge	11. c, g, n
4. s, z, ș	8. ci, gi	

S-a observat că, dacă sunetele de mai sus sunt situate într-o ambianță fonetică nefavorabilă (adică precedate și urmate de o vocală închisă) ele constituie numai trei imagini labiale (I. Stănică, 1994).

1. p, b, m 2. f, v, 3. ș, j, s, z, t,

- *contextul* joacă un rol esențial în identificarea cuvintelor, deoarece permite intervenția gândirii;

- expresiile labiale ale sunetelor își modifică forma în raport cu anumite *particularități individuale* (așa cum vocea și pronunția diferă de la om la om). Configurația gurii (buzes, dinți, maxilare) poate ușura sau îngreuna percepția prin labiolectură.

Ca mijloc de recepționare a vorbirii, labiolectura este folosită și de auzitori, uneori fără să-și dea seama. De ex. în perioada gânguritului, copilul se uită atent la buzele mamei sale, pentru a-i imita mișcările; în cazul învățării unei limbi străine, elevii fac apel la labiolectură.

Se poate afirma că cu cât deficiența de auz este mai gravă, rolul labiolecturii crește, devenind din mijloc auxiliar în recepționarea vorbirii, un mijloc esențial. Astfel, hipoacuzicii sunt obligați să apeleze la labiolectură pentru a completa lacunele percepției auditive. La aceștia, labiolectura se formează spontan, dar se perfecționează prin exerciții. Cei care au asurzit înaintea vârstei de 2 ani fac apel la

În cadrul complexelor relații sociale care se stabilesc între oameni, citirea de pe buze ca la singurul mijloc de înțelegere a vorbirii. Dacă surditatea a intervenit după consolidarea proceselor vorbirii capacitatea de labiolectură este mai redusă. Mai dificilă este situația celor care au asurzit mai târziu, ca adulți. Aceștia sunt obligați de viața socială să învețe labiolectura pentru a se reintegra

în societate. La ei se reactualizează prin labiolectură imaginile auditive ale sunetelor existente înainte de pierderea auzului. Labiolectura permite surzilor să intre în contact cu lumea auzitorilor, să se reducă decalajele informaționale care amenință să crească, să aibă acces la continuarea studiilor în școlile de masă și, în final, la realizarea unei mai bune integrări sociale în lumea auzitorilor. Desigur, acest lucru nu este deloc ușor dar nici imposibil.

Limbajul mimico-gestual, principala formă de comunicare a surzilor profunzi

„Universul tăcut” în care trăiesc și muncesc persoanele cu deficiență gravă de auz este foarte complex și, în ultimele două decenii, tot mai mulți cercetători și-au îndreptat atenția spre această „lume a tăcerii”. Omul, ca ființă socială, nu poate trăi în afara comunicării. El se poate lipsi de cuvântul scris sau rostit, dar nu și de diferitele forme ale comunicării neverbale: un surâs, murmurarea unei melodii sau a unei rugăciuni, felurile privirii sau limbajul trupului, felul de a te îmbrăca, de a merge, de a te comporta în diverse situații. Chiar tăcerea poate contribui în felul ei, la comunicare. În cazul surdo-mușilor, comunicarea se face îndeosebi prin limbajul mimico-gestual iar întregul corp poate deveni un instrument de codificare a mesajului.

Unele cercetări au pus în evidență faptul că persoanele aflate în interacțiune nemijlocită își transmit mai mult mesaje non-verbale în actul comunicării, ele ajungând de la cca 65% în cazul limbajului gestual la 93% când sunt incluși parametri vocali de tipul intonației, ritmului, volumului sonor etc. Gesturile pot transmite o informație cu o mulțime de amănunte în aceeași acțiune de comunicare. Privirea, gestul, mimica, tonul sunt parametri de care depinde bunul mers al relației de comunicare în care limbajul deține un rol esențial. Se consideră că prin limbaj o comunitate își poate păstra unitatea sau poate pieri. Chiar istoria umanității poate fi prezentată ca ansamblul relațiilor de comunicare dintre oameni. Până în prezent, antropologii au identificat peste 300 de grupuri etnice pe glob, fiecare cu identitatea lui culturală bine conturată. După apariția în 1872 a cărții lui Ch. Darwin "The Expression of the Emotions in Man and Animals" care a scos în evidență rolul expresiilor faciale și a limbajului trupului, cercetătorii au înregistrat peste un milion de semne și semnale non-verbale folosite în comunicare. Unii cercetători (Ray Birdwhistell) au explicat în ce fel se poate stabili care este limba maternă a unei persoane, observând doar gesturile sale. Alte investigații efectuate de Dinu Mihai (1997) și A. Pease (1993) au arătat că semnalele non-verbale pot fi de cinci ori mai importante decât cele verbale, ele fiind înmăscute și, de multe ori, având un caracter de universalitate, majoritatea gesturilor de bază ale comunicării fiind aceleași în întreaga lume: zâmbetul, clătinatul capului și alte mișcări ale lui, rânjetul, scrâșnitul din dinți, ridicatul din umeri ș.a.

Cine aparține colectivității surzilor?

A purta un aparat auditiv nu are legătură cu apartenența la comunitatea surzilor. Majoritatea surzilor profunzi nu poartă proteze auditive. La fel, vârsta, originea, sexul, clasa socială nu reprezintă caracteristici ale acestei comunități. Nota definitorie este felul **cum comunică**. De fapt, colectivitatea surzilor este o minoritate lingvistică ce comunică într-un limbaj specific și anume cel gestual. Dar aceasta nu înseamnă că nu poate comunica și prin alte forme: verbal, scris, oral.

Dacă un surd nu cunoaște limbajul semnelor el nu va putea fi acceptat în comunitatea surzilor și nu va avea acces la cultura ei, la tradițiile ei. Deci, comunicarea în limbaj gestual este baza acceptării în comunitate. Oare o persoană auzitoare care cunoaște limbajul gestual sau are părinți surzi poate fi membră a colectivității surzilor? Nu întotdeauna, deoarece acestea îi lipsește trăirea experiențelor de viață centrate pe vedere.

Prin urmare, surzii sunt un grup de oameni care au o pierdere gravă de auz, folosesc în comunicare limbajul semnelor ca mijloc principal și împărtășesc experiențe legate de pierderea auzului și de folosirea limbajului gestual.

Dacă cineva a asurzit în timpul tinereții și și-a pus un aparat auditiv, el nu este surd, deoarece limbajul verbal a rămas principalul mijloc de comunicare. Dar dacă auzul unei persoane slăbește tot mai mult în primii ani ai vieții, obligând-o să învețe limbajul gestual și să participe la unele activități din comunitatea surzilor, atunci ea poate fi un candidat care dorește să intre în comunitatea surzilor. Majoritatea membrilor acestei comunități este formată din persoane care s-au născut surde sau și-au pierdut auzul în perioada de formare a limbajului (în primii doi ani de viață), iar principalul lor mijloc de comunicare este limbajul gestual.

Putem afirma că comunitatea de surzi nu are granițe, deoarece ea există sub aspectul organizării la nivel internațional prin Federația Mondială a Surzilor, la nivel național sub coordonarea Asociațiilor naționale și locale (filiale în sate și orașe). De asemenea, unii surzi se pot grupa după credințe religioase, etnii, etc. creându-și propria cultură. Prin cultura surzilor înțelegem tot ceea ce fac grupurile de surzi, și include credințele lor, valorile, obiceiurile, tradițiile, activitățile și, mai ales, limbajul în tot ce este diferit față de auzitori. Se cunosc 5 caracteristici sau diferențe importante ce caracterizează comunitatea surzilor:

1. **Limbajul mimico gestual**, - el deschide ușile spre cunoașterea altor surzi. Prin el se obține accesul la comunitatea de surzi, la istoria ei, la folclorul și secretele ei, care altfel nu ar putea fi cunoscute.
2. **Socializarea**, - surzii simt o puternică nevoie de a se socializa unii cu alții prin vizite reciproce, petreceri la restaurante, activități culturale sau sociale desfășurate la club pentru a se informa și a-și îmbogăți viața socială.

3. *Existența organizațiilor și a cluburilor*, - primele cluburi au fost înființate de absolvenții școlilor de surzi ca mijloc de întărire a legăturilor cu surzii din țară. Mai târziu, aceste cluburi s-au dezvoltat devenind adevărate centre de luptă pentru apărarea drepturilor social-umane ale membrilor săi.
4. *Școlile pentru surzi*, - în special școlile cu internat au constituit centrul multor colectivități ale surzilor și au jucat un rol esențial în definirea acestor comunități. Copiii care au crescut împreună în școlile cu internat și-au făcut prieteni chiar pe viață, căsătorindu-se între ei în procent de peste 90 %. Școlile au oferit chiar un stil de viață ce nu putea fi copiat din altă parte.
5. *Mândria surzilor* - că reușese să facă față în situații cotidiene unde întâlnește bariere de comunicare. Aceasta este rezultatul ingeniozității de moment sau adaptării la tehnologie. Ei sunt mândri de istoria și cultura lor, de felul cum s-au adaptat în societate, de succesele obținute împreună pe diverse planuri.

La caracteristicile de mai sus am putea adăuga și *BISERICA*, în ultima vreme ea fiind cea care a constituit comunități religioase ale surzilor în diverse orașe, unde un număr tot mai mare de surzi se adună, se reculeg și se socializează. Ei fac pelerinaje și excursii cu sprijinul bisericii în diferite locuri din țară, se întâlnesc cu foști colegi de școală, își formează noi prieteni.

Se cunoaște că apariția unui copil într-o familie este un motiv de mare bucurie și de coeziune între părinți, de responsabilitate crescută pentru acest fruct al dragostei lor. Însă, apariția unui copil surd poate să producă uneori reacții adverse, în funcție de felul cum părinții, în special cei auzitori, acceptă surditatea copilului. În general, dacă părinții sunt surzi, acceptarea unui copil surd în familie, deși uneori poate fi dureroasă, nu ridică probleme deosebite. Părinții surzi se pot ocupa de educația și de dezvoltarea copilului lor surd fără probleme, așa cum o fac și părinții auzitori cu copiii lor auzitori.

Formarea și dezvoltarea limbajului gestual ca limbaj de sine stătător

Putem considera că elementul central al dezvoltării unui copil surd este limbajul lui, capacitatea umană a acestuia de a-l asimila și de a-l folosi în comunicarea gestuală cu semenii lui. În ultimele decenii a început să se cristalizeze ideea că limbajul gestual folosit de surzi este limbajul lor natural, un limbaj manual-vizual care-i unește indiferent de caracteristicile individuale într-o colectivitate cultural-lingvistică. Acest limbaj este comun nu numai celor peste 70 de milioane de membri ai Federației Mondiale a Surzilor, el este însușit și de alte multe milioane de interpreți sau de cunoștințe ale persoanelor surde. Se estimează că numai în Statele Unite există între 500.000 și 2 milioane de utilizatori ai limbajului gestual american (ASL), el fiind al cincilea limbaj minoritar după cel spaniol, italian, german și francez (H. Lane, R.Hoffmeister, B. Bahan 1996).

În ultimii 30 de ani lingviștii și-au îndreptat atenția spre limbajul gestual, descoperind multe informații, între care cea mai importantă fiind cea că limbajul gestual este un limbaj real, independent de limbajul verbal. El nu este o pantomimă sau o formă rudimentară a limbajului verbal ci un limbaj natural. Lingviștii au descoperit, de asemenea, că capacitatea de a achiziționa un limbaj pe cale naturală și de a-l transmite la copil are profunde rădăcini în creier (Pettito, Marentette, Bonvillian, Orlansky, McIntyre ș.a). Când un copil învață cum sună sunetele sau cum arată semnele, atunci el cunoaște doar expresia de suprafață a limbajului. Cele mai importante principii ale limbajului sunt dictate, însă, de capacitățile creierului uman. De asemenea, cu toate că forma limbajului gestual este diferită de forma limbajului verbal, ambele forme sunt, în esență, la fel, sub aspectul scopului pe care îl servesc și al modului în care se achiziționează limbajul (Bonvillian, J.D., Orlansky, M.D., Folven R.J., 1994). (Newport, E., Meyer, R., 1985), (Pettito, L.A., Marentette, P.F., 1991).

Cei care vin prima dată în contact cu limbajul gestual fac unele presupuneri greșite. Astfel, se crede că limbajul gestual ar fi doar pictorial. Într-adevăr, limbajul gestual este pictorial, dar dacă ar fi numai așa el ar fi foarte ușor de învățat. Însă pantomima nu este tot una cu limbajul gestual, care are reguli gramaticale de formare a propozițiilor și frazelor gestuale. Apoi, se consideră că limbajul gestual ar fi iconic ceea ce-i determină pe mulți să creadă că în limbajul gestual se pot discuta numai aspecte concrete. Or, limbajul gestual are și multe gesturi abstracte, inventate și implementate în practică. O altă greșală ar fi să se considere limbajul gestual ca fiind universal, or colectivitățile de surzi evoluează în mod independent iar în multe țări care vorbesc aceeași limbă (Statele Unite, Marea Britanie, Australia, ș.a) există limbaje gestuale diferite. Prin exagerarea aspectului concret al limbajului gestual se face o altă greșală ce rezultă din transcrierea gesturilor în cuvinte, care dă impresia că limbajul gestual este un limbaj agramatical, ce conține doar câteva verbe și mai multe substantive. Mult mai corect ar fi să se traducă semnele de bază luând în considerare și modificarea lor în propoziție. În mod normal, auzitorii presupun la început că toate limbajele sunt vorbite și astfel consideră limbajul gestual ca un fel de limbaj vorbit cu mâinile, conform unei convenții. Or, limbajul gestual este singurul care nu are o formă verbală, dar are toate celelalte caracteristici ale limbajelor verbale.

Etapele de formare ale limbajului gestual

Pentru a se stabili cum se formează limbajul gestual la copilul surd, s-au filmat copii surzi din familii de surzi și apoi s-au analizat rezultatele pe care le prezentăm succint mai jos. S-a constatat că copiii surzi parcurg aceleași etape în achiziția limbajului gestual ca și copiii auzitori care asimilează limbajul verbal (Pettito, L.A., Marentette, P.F., 1991). Astfel, copiii surzi gânguresc înainte de a produce primele gesturi. Acest gângurire poate fi oral sau manual. Cel oral, dacă nu este sancționat pozitiv, dispare. Ca și la auzitori, etapa unui singur cuvânt la

copiii surzi constă în semne individuale, izolate și produse o singură dată. La această etapă un semn obișnuit este **indicarea cu degetul**. Primele producții formate din două gesturi sunt alcătuite din **două indicări**. De exemplu, dacă un copil vrea să arate că o jucărie este a lui, arată întâi spre jucărie apoi spre sine. În această fază, multe din semne sunt simple substantive sau verbe cu multe greșeli specifice "discuțiilor" copilului cu lumea înconjurătoare (H.Lane, R.Hoffmeister, B. Bahan 1996, pg.45).

Alte studii realizate de Bonvillian, Orlansky, Folven, McIntyre, Meyer și Newport au arătat că achiziția limbajului gestual poate fi mai rapidă decât cea a limbajului verbal. Astfel, studiile menționate au arătat că primul semn tinde să apară cu 2-3 luni mai devreme decât primul cuvânt emis de copilul auzitor. De asemenea, creșterea vocabularului gestual pare să fie mai rapidă. Un copil surd a fost studiat și s-a constatat că la vârsta de 13 luni el a folosit 85 de semne-gesturi. De obicei, la această vârstă, copiii auzitori abia își formează primele cuvinte. După autorii citați, într-adevăr modalitatea manuală ar asigura un mijloc de comunicare deosebit de accesibil pentru copiii foarte mici, ca ar putea fi din cauză că acest „mecanism al vorbirii” este direct vizibil atât pentru copil cât și pentru părinți. Cercetătorii au sugerat, de asemenea, că controlul motric al mâinilor se poate dezvolta mai devreme decât cel al aparatului vocal. Totuși, propozițiile formate din două gesturi apar la copilul surd la aproximativ aceeași vârstă ca și propozițiile din două cuvinte de bază fără marcatori gramaticali (H.Lane, 1996). Șirul de semnificații este similar în ambele limbaje. Primele gesturi care apar sunt legate de existență, de pildă, se arată spre mama, apoi apar semnificații legate de acțiuni (de ex. tata papă) și de stări afective (de ex. mama râde). După Newport și Meyer, acestea sunt urmate de afirmații legate de loc (se arată spre mașină) și, în fine, de caracteristici ale acțiunilor (de ex. alergă repede).

În limbajul gestual, pronumele apar la vârsta de aproximativ 20 de luni, începând cu pronumele personal la persoana I (eu, al meu), la fel ca la copilul auzitor și ambele categorii de copii fac aceleași greșeli legate de folosirea pronumelui. În timp, când copilul surd atinge vârsta de 2 ani, el asimilează pronumele pentru cele trei persoane, trecând prin aceleași faze ca și copilul auzitor dar, după cum a constatat Pettito și Marentette, copilul surd nu va stăpâni corect folosirea pronumelui până la vârsta de 8-9 ani.

Cu toate că limbajul gestual nu se leagă exclusiv de ordinea cuvintelor ca în limbajul verbal pentru a transmite semnificații, se pare că învățarea limbajului gestual de către copiii surzi favorizează o anumită ordine a gesturilor, adică ordinea subiect-verb-obiect. Cele două forme de negație în limbajul gestual (scuturarea capului și gestul "NU") se dezvoltă mai devreme. La începutul fazei de două gesturi, copilul formează negația prin punerea semnelui de negație la începutul propoziției (ex. nu mănânc), înaintea verbului și fără subiect. Mai târziu apare expresia „NU POT”.

Prima indicație a cunoașterii gramaticii limbajului gestual, care apare în jurul vârstei de 3 ani este acordul subiectului cu verbul, dar numai dacă subiectul este prezent. Acum apar unele mișcări care arată flexiunea verbului, adică cum este realizată acțiunea (normală, continuă, repetitivă) sub influența limbajului verbal. Abia în jurul vârstei de 7-8 ani copilul surd poate să stăpânească sistemul complex al verbelor (Lane, H., 1996). Alți autori (Ewoldt și Hoffmeister) au subliniat că abilitatea de a descrie relația dintre obiecte aflate în spațiu urmează o secvență a dezvoltării. Mai întâi apare PE, apoi ÎN SPATELE LUI și după aceea ÎNTRU, care este aceeași ordine raportată pentru copiii care învață mai multe limbaje verbale (H. Lane, R. Hoffmeister, B. Bahan, 1996).

Rezumând cele afirmate până aici, conform cercetărilor lui Newport și Meyer (1985) și Pettito (1991), achiziția limbajului verbal și a celui gestual urmează etape identice de dezvoltare, gângușitul (7-10 luni), etapa primului gest și asimilarea regulilor de formare a propoziției (22-36 luni). Ceea ce pare să determine progresul în achiziția limbajului este complexitatea regulilor pe care poate copilul să le învețe și nu modalitatea verbală sau manuală a limbajului în care se pot învăța aceste reguli. Aceste rezultate au dus pe oamenii de știință la concluzia că creierul este programat sub aspect biologic să asimileze limbajul indiferent de modalitatea sa, verbală sau gestuală.

Achiziția limbajului gestual de către copiii surzi din părinți auzitori, care formează, de fapt, comunitatea surzilor, este oarecum diferită, deoarece părinții auzitori nu cunosc limbajul gestual și nu i pot învăța pe acești copii limbajul gestual cu limbă maternă. În afară de aceasta, copiii au acces limitat la limbajul verbal, deoarece nu aud sunetele. Astfel de copii gesticulează în mod spontan cu părinții lor sau cu alți copii. Ei produc mai întâi un gest odată și apoi combină gesturile pentru a produce propoziții formate din două gesturi care tind să fie ordonate într-un mod consistent care arată cine face acțiunea, ce și cum.

Se pare că ființele umane au o capacitate biologică pentru asimilarea limbajului ce implică un set intern de norme. Copiii își construiesc gramatica limbajului pe care îl achiziționează pe baza acestor norme interne numite ipoteze de nativizare (nativization hypothesis), deoarece copiii folosesc capacitatea lor nativă de a construi gramatica, de a nativiza informația incompletă pe care o primesc. Sub acest aspect, copiii surzi nu se deosebesc de alți copii din moment ce dacă toți copiii auzitori pot să audă numai o fracțiune din propozițiile posibile în limba lor totuși ei sunt capabili să-și însușească regulile gramaticale complexe și să le folosească cu eficiență. Utilizând această înzestrare umană înăscută pentru limbaj, copiii surzi pot să inventeze tot felul de schimbări în construirea propozițiilor gestuale pe care nu le-au văzut niciodată. Aceasta capacitate pare să scadă odată cu vârsta.

Psiholingviștii au postulat multă vreme că există o perioadă critică pentru achiziția oricărui limbaj, fie el verbal sau gestual. Această ipoteză a fost dificil de examinat în mod riguros la limbajele verbale, deoarece copilul care este întârziat în achiziția limbajului verbal este adeseori afectat și în alte

aspecte. În schimb, copilul surd tipic din părinți auzitori permite să se facă o testare asupra ipotezei enunțate deoarece acest copil nu este expus de obicei la un limbaj convențional până la vârsta preșcolară sau chiar mai târziu. La ora actuală există tot mai multe dovezi că copiii surzi suferă o penalizare în asimilarea gramaticii și în prelucrarea propozițiilor dacă ei încep mai târziu să învețe limbajul gestual și cu cât este mai mare întârzierea, cu atât este mai mare și penalizarea (Newport, Mayberry și Eichen citați de H.Lane, 1996). Mai mult, copiii surzi din părinți auzitori nu înțeleg semnificația propozițiilor în limbaj gestual la fel de bine ca cei care-l învață de timpuriu. Acești copii surzi care învață limbajul gestual cu întârziere diferă mult și de cei care au asurzit mai târziu și învață limbajul gestual ca a doua limbă (Mayberry, R., Eichen, E., 1991). Acești copii asurziți, cu toate că vin în contact cu limbajul gestual ca a doua limbă relativ târziu, achiziționează prima limbă conform programului de dezvoltare. Această achiziție a limbajului verbal poate să constituie baza unei mai bune cunoașteri a limbajului gestual în comparație cu copiii surzi care sunt privați de șansa învățării primului limbaj.

S-a constatat că atunci când copiii surzi vin prima oară într-o școală specială cu internat, ei vin cu un limbaj de casă. Aceste forme de limbaj sunt tot atât de numeroase ca și numărul de copii care-l folosesc. Acești copii intra în contact unii cu alții, formând un **limbaj de contact**, ce reprezintă limbajul care se impune. Treptat, diferitele limbaje de contact se reduc la un limbaj comun al școlii, care permite comunicarea eficientă între toți copiii din acea școală precum și între acești elevi și profesorii lor. Prin activitățile inter-școlare aceste limbaje de contact la nivelul școlilor se „uniformizează” tot mai mult, creându-se premisele formării limbajelor regionale care, în anumite condiții, pot servi ca bază pentru crearea unui limbaj gestual național standardizat. Acesta va permite asimilarea, păstrarea și transmiterea culturii acelei națiuni în rândul membrilor ei.

Contactul extensiv între surzii din diferite țări datează probabil de la primul Congres Internațional al surzilor (Paris, 1889). De atunci aceste contacte au devenit mai frecvente. Astfel s-a dezvoltat spontan un limbaj de contact cunoscut sub numele de semne internaționale. Acesta permite ca vorbitorii de limbaje gestuale reciproc neînțelese pentru auzitori să se poată înțelege. La aceste întâlniri internaționale, cum ar fi Congresul Federației Mondiale a Surzilor, cuvântările sunt interpretate nu numai în limbajul național al țării gazdă (în ultimii ani s-a recomandat să se folosească limba engleză pentru corespondență și limbajul gestual internațional în expunerile de la aceste întâlniri internaționale) ci și în semne internaționale. Vocabularul folosit în asemenea situații de contact este foarte restrâns iar înțelegerea cuvântărilor depinde foarte mult de creativitatea și de experiența celor care gesticulează. Vocabularul din semnele internaționale provine din trei surse: limbajul gestual național al interlocutorilor, numărul limitat de semne care au fost adoptate

oficial în decursul anilor ca vocabular standardizat de semne internaționale și mimică.

După 1970, F.M.S. a depus un efort de a extinde și standardiza vocabularul din semne-gesturi selectate din diferitele limbaje gestuale. A treia carte denumită GESTUNO urmărea să faciliteze comunicarea la întâlnirile internaționale așa cum s-a sperat să fie ESPERANTO. Influența acestui sistem standardizat asupra semnelor internaționale contemporane practicate în situații oficiale sau neoficiale a fost limitată.

Unele aspecte referitoare la gramatica limbajului gestual.

Ce este un gest și care sunt elementele lui

Limbajele gestuale sunt formate din gesturi/semne care, atunci când sunt combinate, formează propoziții și fraze. Astfel de combinații au loc în conformitate cu structurile gramaticale ale fiecărui limbaj gestual. Gesturile au fost comparate cu cuvintele din limbajele verbale, ele având aceleași sarcini ca și cuvintele în limbajele sonore.

Gesturile au fost observate și clasificate în diferite feluri. (Pentru mai multe detalii a se consulta lucrarea lui C.Pufan, 1971 care oferă o clasificare mai cuprinzătoare a gesturilor). În situația de față ne vom concentra mai mult pe învățarea limbajului gestual ca limbă străină de adulții auzitori.

Unele gesturi sunt produse cu o singură mână (*gesturi uni-manuale*) iar altele sunt executate cu ambele mâini (*gesturi bi-manuale*). Un gesticulator dreptaci produce gesturile uni-manuale îndeosebi cu mâna dreaptă iar cel stângaci, cu mâna stângă, aceasta fiind mâna lor dominantă sau activă iar cealaltă mână este numită mână ne-dominantă sau pasivă. În cazul gesturilor executate cu ambele mâini ele pot fi divizate în două grupuri pe baza rolului jucat de aceste mâini.

- a) când ambele mâini se mișcă
 - ambele mâini au, în general, aceeași configurație. Mișcarea lor poate fi
 - 1) o mișcare de copiere, când mâinile se mișcă simultan și în aceeași direcție (de ex. paralel, împreună, alături);
 - 2) o mișcare opusă, când mâinile se întâlnesc una cu alta sau se separă una de alta (de ex. divorț);
 - 3) când mâinile fac aceeași mișcare dar în direcții diferite, trecând una peste alta (de ex. a depăși, peste);
 - b) când mâna dominantă se mișcă iar cea pasivă stă
 - 1) mâna pasivă este locul de articulație al gestului (de ex. a simți)
 - 2) ambele mâini au aceeași configurație
 - 3) mâinile au diferite configurații (de ex. unt).

Gesturi fixate sau gesturi structurate productiv

Prin gest fixat înțelegem acele gesturi care sunt folosite la modul general. Acestea au un număr limitat de semnificații, o formă stabilizată de redare și fac parte din vocabularul de bază al gesturilor unei limbi. Un gest fixat

este alcătuit din configurația, mișcarea, așezarea și orientarea mâinii precum și din părți structurale ne-manuale. Nici una din părțile structurale ale unui gest fixat nu poate purta singură o semnificație, aceasta fiind relevată numai când intră în joc toate părțile structurale.

Gesturi structurate productiv sunt acele gesturi care încă nu fac parte din vocabularul de bază a unei limbi din cauza legăturii lor tangențiale cu o situație. Se pare că limbajele gestuale au o tendință de a construi gesturi structurate productiv. Acestea sunt create și folosite într-o situație particulară și încetează să existe când situația nu mai are loc. Ele au o existență efemeră dar sunt unele gesturi care supraviețuiesc, sunt difuzate în folosința comună, devin stabilizate și se transformă în gesturi fixate. Fenomenul echivalent poate fi găsit și în limbajele verbale. Un cuvânt care a fost creat la început pentru a fi folosit într-o situație temporară se poate stabiliza în cadrul vocabularului activ al unei limbi (de ex. telefonul celular).

Gesturile structurate productiv au fost studiate în limbajele gestuale din diferite țări. Acestea pot fi divizate în două clase: gesturi polisintetice și specificatori de mărime și formă la care ne vom referi mai jos.

Structura unui gest polisintetic

Menționăm că un gest nu este o entitate indivizibilă. Fiecare gest, ca și cuvântul, poate fi împărțit în părți mai mici numite chereme echivalente cu fonemele din limbajul verbal. Părțile structurale ale unui gest pot fi împărțite în părți structurale manuale (configurația mâinii, locul de articulație, mișcarea mâinii, orientarea și așezarea mâinii) și părți structurale ne-manuale (mișcarea buzelor, mișcarea feței sau mimica, în special a ochilor și a obrajilor) și mișcarea corpului sau pantomimica. Spre deosebire de gestul fixat, în gestul polisintetic nu se poate găsi o formă de bază de aceea trebuie adăugată o informație suplimentară la originea gestului numită morfem.

Un gest bine executat este format din patru elemente. Pentru ca gestul să traducă semnificația corectă este necesar ca fiecare din aceste elemente să fie realizate exact, altfel semnificația lui se schimbă radical, chiar dacă numai unul din elemente este executat inexact. Aceste elemente sunt:

- *Forma mâinii*, care poate fi: cu palma întinsă și cu degetele lipite cu palma întinsă și cu degetele răsfirate, cu palma curbată având degetele lipite, cu palma în formă de ghiară, cu palma strânsă în pumn. În alte limbi pot fi mai multe poziții ale mâinilor, de pildă, în ASL, sunt 7 poziții.
- *Așezarea mâinii* în spațiu în relație cu capul sau pieptul persoanei care face gesturi;
- *Mișcarea mâinii în spațiu* (orizontală, verticală, circulară, oblică, în zig-zag, etc. și)
- *Orientarea palmei* (sus-jos, stânga-dreapta).

Se știe că fiecare om folosește mâna dominantă în acțiunile cotidiene. La fel și în conversație, mișcările mâinii dominante nu se schimbă, cu excepția cazului când persoana este ambidextră. Totuși, și în acest caz, mâna dominantă

face gesturile principale. În comunicarea gestuală cele mai multe gesturi se fac cu ambele mâini simultan. În majoritatea țărilor lumii gesturile se fac cu o singură mână dar există unele țări (Statele Unite, Anglia, Australia, de ex.) unde gesturile sunt executate cu ambele mâini în combinație cu dectilemele

Zona de gesticulare. Cele mai multe semne sunt realizate într-o zonă ce se extinde de la vârful capului la încheieturile mâinii și de la un umăr la altul. Majoritatea acestor semne sunt formate la sau lângă față, cap și gât pentru a permite persoanei care le privește să le observe și să le înțeleagă mai repede. Când se termină o propoziție și se pregătește începerea alteia sau când se așteaptă un răspuns, mâinile se țin într-o poziție confortabilă la nivelul pieptului sau ceva mai jos.

Configurația mâinii constituie forma pe care o ia palma sau degetele în configurarea unui gest. Într-un singur gest pot fi mai multe configurații deoarece pe parcursul efectuării lui configurația mâinii sau a degetelor se poate schimba, de pildă ea poate fi diferită la începutul realizării gestului și la sfârșit. Clasificările de configurații ale mâinii și degetelor este foarte diferită de la un cercetător la altul astfel că nu se poate face o prezentare exhaustivă a configurațiilor așa cum este posibil în cazul literelor din limbajul verbal. Totuși, în ansamblu, aceste configurații pot fi :

- configurația palmei;
- configurația de apucare;
- configurația pumnului;
- configurația degetelor în funcție de numărul degetelor folosite(1,2,3,4,5).

Configurarea de către mână a unui gest polisemantic se numește clasificator. În limbajul gestual finlandez, de exemplu, alegerea unui clasificator este afectată de faptul dacă referentul este ceva viu sau fără viață. Dacă referentul este viu (o ființă umană sau un animal), se folosește o configurație în formă de V a degetelor. Pentru un referent fără viață se folosesc mai multe configurații, cum ar fi, de pildă:

- B dacă este vorba de un obiect cu formă plată sau pătrată, cum ar fi o carte, un tablou sau un automobil;
- G dacă se vorbește despre obiecte subțiri, alungite, cum ar fi de exemplu, un creion, un baston;
- 5 cu degetele îndoite, care se referă la obiecte tridimensionale, cum ar fi de exemplu, un măr, o piatră, un grup de case privite din avion sau un grup de oameni.

Mișcarea mâinii . În aproape toate gesturile există un anumit fel de mișcare. Fac excepție gesturile care arată numeralele ordinale și majoritatea dactilemelor. După cum se face mișcarea unui gest, pot fi analizate în mod separat direcția și maniera mișcării. Mișcarea unui gest poate fi îndreptată:

- către gesticulator sau dinspre el (nivel de adâncime);
- în sus sau în jos (nivel vertical);
- spre stânga sau spre dreapta (nivel orizontal);

- într-o singură direcție sau înainte-înapoi.
- Mișcarea unui gest poate să înceapă de pe corpul gesticulatorului,
- de la antebraț,
 - de la cot, când mișcarea poate fi:
 - directă (de ex. destul, suficient),
 - mișcare de curbare ușoară (a spune),
 - mișcare circulară (voi, noi),
 - mișcare de răsucire, când mâna se mișcă astfel încât direcția palmei se poate schimba.
 - de la încheietură, când mișcarea este formată prin îndoirea încheieturii fie în jos (ex. un milion), fie în sus (mișcare de atragere a atenției unei persoane).
- De asemenea, mișcarea poate fi:
- de deschidere a mâinii (de ex. lumină),
 - de închidere a mâinii (de ex. a strânge),
 - de „fluturare” a degetelor (de ex. câți, câte),
 - de îndoire a degetelor (de ex. a chema),
 - o mișcare de apropiere a degetului mare de cel index (de ex. subțire).
- În unele gesturi, mâna dominantă atinge corpul gesticulatorului, capul sau mâna pasivă. Atingerea poate apare la începutul realizării gestului (a cunoaște), la sfârșitul lui (a decide) sau atât la început cât și la sfârșit (energie). Atingerea poate fi continuă (a călători) sau intermitentă (a simți, a ciocâni).

Locul de articulație reprezintă locul unde se face gestul. Pot fi distinse următoarele locuri de articulație:

- în spațiul neutru, de exemplu, un loc în fața gesticulatorului (de ex. o casă, un lift, o cameră). Pățile gesturilor produse în spațiul neutru sunt acelea care se pot face astfel încât pot fi plasate în acel spațiu, în același loc și în aceleași relații unele față de altele ca și cum gesticulatorul poate să arate mai târziu unde au fost plasate. Acest fenomen a fost numit localizare sau descriere deoarece gesticulatorul pare descrie realitatea cât mai exact posibil, urmărind un anumit spațiu sau loc.

O altă caracteristică a gesturilor este aceea că plasarea lor în spațiul neutru cere ca suport o indicare sau un gest productiv (polisintetic sau un specificator de formă sau mărime). Direcția privirii gesticulatorului urmărește plasarea referențelor în spațiul de gesticulare. Referențul poate fi concret sau abstract. Un loc poate să reprezinte unul sau mai mulți referenți în același timp. Când referențul a fost plasat odată în spațiul de gesticulare, ne putem referi oricând la el pur și simplu numai prin indicare.

De ex., când vorbim despre mobilarea camerei sau a biroului, piesele de mobilier sunt plasate în spațiul neutru din fața gesticulatorului după cum se află ele în relație unele cu altele, cu ajutorul gestului de indicare. În același timp, gesticulatorul își îndreaptă direcția privirii spre referenții plasați.

- pe fața gesticulatorului, în diferite părți, cum ar fi:
- vârful capului (pălărie),
- fruntea-tâmpla (a cunoaște)
- ochii (galben, curios),
- nasul (mincinos),
- obrazul-urechea (cercel, frumos),
- gura (roșu),
- bărbia (drăguț),
- gâtul (colier, sete, poftă),
- fața (femeie, a vedea, a observa).
- pe corpul gesticulatorului pot fi distinse diferite zone cum ar fi:
- umerii (șef),
- pieptul (foame, stomac, TBC, vreme),
- talia (liturghie),
- piciorul (căine).
- pe mâna pasivă, numai în cazul gesturilor care se fac cu ambele mâini, se pot distinge următoarele zone proprii cum ar fi:
- palma, dosul mâinii (a sprijini),
- antebrațul, cotul (chelner),
- brațul (de serviciu)

În unele gesturi locul de articulație nu se schimbă pe toată durata lui (de ex. a iubi), dar în altele el este diferit fie la începutul fie la sfârșitul acestuia (de ex. a se depărta, a se machia).

Orientarea mâinii . Prin aceasta se înțelege poziția și direcția mâinii în raport cu corpul gesticulatorului. În limbajul gestual există un număr limitat de poziții legate de orientarea mâinii. Mai mult, actualele posibilități de îndoire a articulațiilor limitează numărul posibil de orientări astfel că direcțiile posibile de orientare a palmei și degetelor sunt:

- în sus sau în jos,
- spre sau dinspre gesticulator,
- spre stânga sau spre dreapta gesticulatorului.

În grupul de gesturi care se produc în spațiul neutru cu o singură mână există numeroase perechi minimale, adică acele perechi de gesturi unde numai o singură modificare a orientării palmei sau degetelor poate schimba complet semnificația gestului. De ex., „*floare*” se produce prin deschiderea degetelor cu palma orientată în sus iar, „*lampă*” se execută tot cu deschiderea degetelor dar palma este orientată în jos. De asemenea, situația este similară și în cazul gesturilor bi-manuale. De ex. la gestul „*casă*” palmele sunt unite la vârf prin apropierea lor, cu degetele lipite iar la gestul „*munte*” palmele, aflate ca în poziția anterioară, se depărtează spre jos.

Structurile ne-manuale ale gesturilor

Prin părți structurale ne-manuale înțelegem acele componente ale gesturilor care se produc prin altă modalitate decât prin folosirea mâinilor. Acestea sunt

mişcări ale capului, ale corpului, expresiile faciale și ale gurii, De pildă, în cazul mișcărilor gurii distingem două tipuri :

a) Mișcări ale gurii care au loc în cadrul limbajului gestual fără legătură cu forma pe care o iau buzele la pronunțarea cuvintelor ca în limbajul sonor. Este vorba de o mișcare a buzelor legată de un gest sau de o expresie din limbajul gestual. Menționăm că în dicționarul de bază al limbajului gestual finlandez sunt menționate descrieri pentru 15 mișcări diferite ale buzelor dar lista acestora nu este completă.

b) Mișcarea buzelor urmează schema mișcării corespunzătoare pronunțării cuvintelor din limbajul sonor echivalentă cu gestul respectiv dar pronunțarea se face fără voce. Această formă a mișcării buzelor se folosește când se gesticulează diferite nume cu ajutorul dactilemelor, când se folosește semnul de nume sau un concept care nu are încă un gest bine fixat.

Pe baza cercetărilor efectuate de mai mulți autori, putem afirma că limbajul gestual nu este o simplă colecție de gesturi. El are un set bine organizat de simboluri și de reguli folosite pentru a comunica informații, idei, sentimente. Unii „educatori” au neglijat aceste aspecte și au făcut tot felul de încercări de a-i „normaliza” pe elevii surzi, adică a-i învăța cu orice preț limbajul verbal, a-i separa de colectivitatea de elevi surzi prin desființarea internatelor și „integrarea” lor în învățământul de masă, a-i determina să nu se căsătorească între ei ș.a. Toate aceste „experimente” au dus la performanțe școlare scăzute și chiar la unele tulburări de personalitate la acești elevi.

Multă vreme limbajul gestual a fost considerat inferior limbajului verbal, un înlocuitor sărac al acestuia până la primele studii lingvistice efectuate de William Stokoe. Unele teorii au sugerat că primele încercări ale ființelor umane de a vorbi au fost onomatopice (L. Wald, 1973). Însă, așa cum limbajul verbal nu este o colecție de onomatopee, la fel și limbajul gestual nu este o colecție de iconograme, de semne sau de mișcări mimice și pantomimice. Într-adevăr, unele gesturi au o legătură mai strânsă cu reprezentările obiectelor descrise, dar cele mai multe au doar legături tangențiale cu acestea. În cazul gesturilor abstracte putem remarca lipsa oricărei legături cu obiectul reprezentat.

Autorii care au studiat limbajul gestual au evidențiat numeroase asemănări și deosebiri ale acestuia cu limbajul verbal, pe care dorim să le evidențiem în rândurile ce urmează. După cum vom constata, cele două limbaje diferă numai sub forma lor dar se aseamănă sub aproape toate aspectele ce caracterizează un limbaj adevărat (achiziția, rolul lui de transmitere și de acumulare a informației ș.a.) Astfel, limbajul verbal face cuvintele să fie audibile cu ajutorul mișcărilor musculare și articulatorii ale gurii, laringelui, iar limbajul gestual face vizibile cuvintele prin mișcarea în spațiu a corpului și a membrilor sale.

Se poate afirma că membrii comunității surzilor observă mai bine detaliile cu ajutorul vederii în comparație cu auzitorii, nu pentru că ar avea

vederea mai bună ci fiindcă simțul vizual este cel mai important mijloc de cunoaștere a lumii înconjurătoare de către surzi. Toate cunoștințele lor despre lume, oameni, lucruri, locuri, evenimente, limbaj, etc. se formează prin simțul vizual. Chiar limbajul gestual este un limbaj manual-vizual fiindcă se realizează cu mâinile dar este coordonat de vedere.

De asemenea, regula simplificării execuției semnelor sau a „efortului minim” în pronunțarea cuvintelor acționează și aici. De ex., în limbajul verbal, regulile acestuia sunt astfel alcătuite încât să facă mai ușoară pronunțarea cuvintelor sau a consoanelor. La fel și în limbajul gestual, de-a lungul vremii se observă o direcție spre simplificarea execuției gesturilor, rafinarea lor o dată cu creșterea nivelului de educație generală a populației de surzi.

Multă vreme s-a considerat că viteza expunerii unui text în limbajul verbal trebuie să fie mai mare decât cea a expunerii unei compuneri în limbajul gestual deoarece mișcările mușchilor care participă în vorbire sunt mai mici decât cele ale membrilor corpului. Aparent așa stau lucrurile dar un experiment efectuat de Bellugi și Fischer a demonstrat că durata poate fi aproximativ egală dacă gesturile sunt realizate de o persoană surdă, fluentă în limbajul gestual.

În orice propoziție trebuie să existe un verb care arată cine face acțiunea și spre cine este îndreptată ea. În limbajul verbal acest lucru se realizează prin ordinea cuvintelor în propoziție și prin folosirea sufixelor și a prefixelor. În limbajul gestual se aplică logica spațială. Nu există o anumită logică a ordinii gesturilor în propoziția gesticulată. Prin urmare, în limbajul gestual semnele pot fi aranjate în orice ordine dar se pare că această ordine este dictată de importanța gestului în cadrul propoziției. Asupra acestui aspect nu ne putem pronunța cu certitudine întrucât credem ca sunt necesare studii mai aprofundate care nu se pot realiza decât de o echipă interdisciplinară din care să facă parte obligatoriu un cercetător surd care poate să comunice fluent cu subiecții surzi și care să aibă o pregătire superioară în domeniul limbajului și comunicării.

S-a evidențiat marea disponibilitate a vederii de a procesa informația pe care „a văzut-o” chiar o jumătate de secundă. Un astfel de subiect poate să povestească multă vreme despre ce a văzut în acea jumătate de secundă. Însă, cineva care a auzit numai o jumătate de secundă o parte a unei simfonii nu ar putea să povestească mai nimic despre acea simfonie. Putem afirma că în cazul vederii ar fi mai multe canale de informație accesibile în același timp pe când în cazul auzului nu există decât un singur canal. De asemenea, semnalele non-manuale sunt foarte importante pentru înțelegerea corectă a unui mesaj prezentat în limbaj gestual. Acestea ne indică dacă este vorba de o întrebare, de un ordin, de o rugămintă, etc. Înclinarea sau ridicarea sprâncenelor, mișcările diverse ale capului, pozițiile corpului ș.a. ne dau indicații prețioase privind mesajul sau intențiile reale ale „vorbitorului”. Expresia feței poate adăuga culoare emoțională mesajului, comunicând sentimente de emoție, de dezgust, de bucurie, de surpriză, etc.

De îndată ce oamenii surzi se adună, ei încep să folosească o anumită formă de comunicare prin semne iar astfel de sisteme de comunicare se dezvoltă în limbaje gestuale când ele sunt achiziționate de copiii surzi care le folosesc ca principale mijloace de comunicare. Se cunoaște că toate limbajele sunt influențate de mediul social și fizic în care sunt folosite. Aceasta înseamnă că limbajul gestual care este cel mai bine adaptat la societatea respectivă este folosit în cadrul acelei societăți. Pentru a-l învăța corect, este nevoie de modele de "vorbitori" ai acestui limbaj, care pot fi persoane surde din respectiva comunitate sau copii auzitori ai unor părinți surzi care folosesc limbajul gestual ca principal mijloc de comunicare cu părinții lor. În consecință, pentru a efectua cursuri de limbaj gestual cu profesorii sau cu părinții copiilor surzi este bine să se înceapă cu urmărirea concentrațiilor de persoane surde din orașe sau a familiilor de surzi și să se folosească aceste persoane ca "formatori" sau ca "profesori asistenți".

Într-o țară pot fi folosite diferite limbaje sau dialecte gestuale. Se pune problema care din aceste dialecte să le alegem pentru predarea cursurilor de limbaj gestual la profesorii din școlile de surzi? Pentru a răspunde la această întrebare este necesar să se țină seama de următorii factori:

- 1 **caracteristica limbajului gestual**, care este determinată de specificitatea și de mărimea grupului de oameni surzi care-l folosește. Cu siguranță că este de preferat să se folosească un limbaj gestual care are o anumită tradiție, care este folosit de un grup mai mare de surzi și care are o anumită stabilitate.
- 2 **influențarea limbajelor gestuale de către limbajele verbale folosite de auzitorii din acea zonă.** De pildă, adesea surzii folosesc mișcări ale buzelor care imită cuvintele când gesticulează, fapt influențat și de promovarea labiolecturii în cadrul familiilor acestor copii.
- 3 **multe din semne imită gesturile naturale folosite de auzitori cum ar fi fluturarea mâinii pentru "la reverere";** Alte semne pentru acțiuni și cele pentru lucruri imită acțiunile pe care le facem cu lucrurile (ducerea paharului la gură, perierea hainelor, spălarea dinților, a hainelor, tăierea cu un cuțit, baterea unui cui), etc. Însă, mișcările mâinilor sunt mai scurte și mai rapide când se fac astfel de acțiuni în limbajul semnelor.
- 4 **în unele semne, forma mâinii imită forma obiectelor iar mișcările mâinii se fac așa cum se mișcă de obicei acele obiecte.** În țările unde există preocupări deosebite față de limbajul gestual s-au creat semen abstracte pentru diferite domenii ale științei ca matematica, fizica, biologia etc. care nu au nici o legătură cu forma obiectelor la care se referă.
- 5 **multe semne sunt simple indicări spre un obiect despre care dorim să vorbim, spre oameni sau spre propria persoană.** Astfel, dacă atingem propriul corp înseamnă "eu", dacă arătăm cu degetul în sus înseamnă "cer", "culoarea albastră" ș.a.

6 faptul că limbajul gestual include gesturi și mimică permite comunicarea mai ușoară cu persoanele surde chiar dacă repertoriul de semne este mai sărac.

7 Însă, nu trebuie să uităm că surzii au semne standard pentru orice subiect de discuție. Dacă cineva consideră că un alt semn ar fi mai potrivit pentru a înfățișa un obiect decât semnul standard folosit de surzi este mai bine să-și păstreze opiniile și să respecte limbajul folosit de acea colectivitate de surzi.

Genul gesturilor. S-a observat că gesturile au un fel de „gen”. De pildă, când se referă la un băiat sau bărbat gesturile sunt executate în partea de sus a feței, iar când se referă la femei, ele se execută în partea de jos a feței. Acest aspect este util în descrierea unor relații familiale diferite sub aspectul genului (de ex. frate-soră), dar care se execută cu aceeași formă, mișcare și așezare a mâinii și orientare a palmei.

Gesturi compuse. Aceste gesturi sunt alcătuite din două sau mai multe desene executate în aer cu mâinile, pentru a forma reprezentarea unui obiect. Aceste gesturi compuse sunt legate întotdeauna de gesturile individuale componente, de exemplu, gestul „sue de mere” este format din gesturile pentru mere + acțiunea de stoarcere + verbul a bea. Alteori, gestul compus este format din mai mult decât suma părților sale, spre exemplu, gestul pentru „inundație” este format din gesturile individuale: (apă+creșterea apei+revărsare). Un alt exemplu elocvent este gestul pentru „persoană” la care se adaugă alte gesturi pentru a forma un compus. De exemplu, *confabil* = persoană + a socoti; *soldat* = persoană + armă; *baby-sitter* = persoană + a îngriji + copil; *șofer* = persoană + a conduce + mașină ș.a. În mod similar se folosește gestul pentru cameră care, în asociere cu alte gesturi, poate desemna o bucătărie, dormitor, baie sau sufragerie. La fel se folosesc gesturile compuse în descrierea poziției unei persoane sau a ocupației sale, cum ar fi, de exemplu, semnele pentru a reprezenta pe un director, bucătar, român sau alte profesii și naționalități.

Propoziții și fraze

În limbajul gestual pot fi formate propoziții și fraze în care se oferă informații despre referent, poziția lui, funcția sau caracteristicile lui. Remarcăm că în literatura de specialitate nu s-au efectuat cercetări aprofundate legate de sintaxa propozițiilor și a frazei. De asemenea, există o mulțime de definiții ale propoziției în limbajul gestual. De pildă, o propoziție poate fi definită ca fiind o expresie lingvistică a unei idei. Ea poate fi cea mai mică unitate de expresie lingvistică care poate exista prin ea însăși, formând o propoziție privită în ansamblu. În forma sa cea mai scurtă, o propoziție poate fi de lungimea unui gest. Ordinea gesturilor într-un enunț se poate schimba în funcție de ceea ce se dorește să se accentueze de către gesticulator. De obicei, gesturile care se referă la un obiect se plasează la începutul propoziției. Dacă referentul poate fi văzut de gesticulator, propoziția poate începe cu o indicare spre el, urmată de localizarea sau funcția referentului. Adesea o propoziție se termină cu indicarea

referentului. În forma sa cea mai scurtă, o propoziție poate fi formată din un simplu gest. De ex. „plouă”. Dacă se adaugă o indicare la sfârșitul propoziției, semnificația ei se poate schimba ușor., de ex. „În acest moment afară plouă”. Direcția privirii urmează întotdeauna indicarea. În alt exemplu: „Fata doarme”, plasarea gestului la începutul propoziției care arată spre referent (fata) și apoi se arată ce face ea (doarme). Dacă referentul (fata) poate fi văzută de toți cei prezenți, se poate face o indicare spre referent (fata) numai prin folosirea indicării sau a direcției privirii. Se cunosc patru tipuri de propoziții și anume: enunțiative, negative, afirmative și interogative dar nu ne propunem aici să intrăm în detalii.

Forma de plural a gesturilor. Există mai multe feluri de a forma pluralul substantivelor gesticulate. De pildă se folosește: a) *repetiția gestului*: se face gestul de câteva ori pentru a arăta că sunt mai multe obiecte. De obicei aceste gesturi se asociază cu numeralul, (gesturile pentru „mulți”, „câțiva”, „mai mulți” etc.) înainte de a forma gestul pentru substantiv sau b) *se indică* persoanele la care se face referire. În unele cazuri pluralitatea poate fi dedusă din context sau după forma verbului.

Pluralismul poate fi exprimat prin repetarea gestului de dubstantiv de câteva ori. Gesturile care aparțin acestui grup au ca loc de articulare spațiul neutru și nu sunt formate din mișcări repetate. Dacă gestul de dubstantiv se face cu o mână la forma de singular, el se poate executa cu ambele mâini la forma de plural (de ex. eu-noi; tu-voi etc). Aici configurația mâinii pasive copiază configurația mâinii dominante. În general repetarea gestului se face de 2-3 ori. De ex când se face gestul pentru „floare” la singular, pluralul poate fi exprimat în două feluri:

- prin repetarea de 2-3 ori cu o singură mână a gestului pentru „floare”, schimbându-se de fiecare dată locul de articulare.
- se formează gestul cu ambele mâini și se repetă de 2-3 ori. La fiecare repetare se schimbă locul de articulare în spațiul neutru.

Există gesturi separate care exprimă pluralismul. Expresia la plural poate fi formată prin atașarea unui gest care exprimă plenitudinea sau frecvența care se formează înaintea sau după gestul principal. Acestea pot fi exprimate prin gesturi polisintactice, indicări, numerale sau alte gesturi care se referă la numere (mulți, câțiva, rareori, o mulțime, numeros, etc.).

Gestul polisintetic ca expresie a pluralității. Forma de plural poate fi exprimată prin repetarea rădăcinii mișcării unui clasificator care se adaugă la gestul principal. Locul unde se repetă gestul polisintetic în spațiu și modul cum se repetă poate să poarte o semnificație. Modul în care se repetă gestul polisintetic arată poziția și numărul referenților. De ex. în expresia „Cărțile sunt pe masă”, clasificatorul care se referă la carte se repetă de 2-3 ori. Această propoziție poate fi translatată în limbajul verbal în mai multe modalități în funcție de cum este plasat gestul polisemantic care se repetă. Dăm mai jos câteva din alternativele posibile:

- Există cărți într-o grămadă pe masă.
- Există multe grămezi de cărți pe masă.
- Există cărți așezate una după alta pe masă.
- Există cărți așezate în picioare una după alta pe masă.
- Cărțile stau în picioare una după alta pe masă dar cea din dreapta a căzut...

Gesturi pentru cantitate sau frecvență în exprimarea pluralității pot fi adăugate la gestul principal. Astfel de gesturi sunt : o mulțime, puțin, numeroase, mulți, grup și rareori precum și toate gesturile care se referă la numere. Dacă gestul principal nu poate fi repetat (dacă forma lui de singular constă deja din o repetare sau ea este legată de corpul gesticulatorului), atunci repetarea se face cu verbul gesticulat sau cu clasificatorul așezat după gestul principal. De ex, în expresia: „Acolo există două case” , gestul polisintetic „acolo” clarifică unde sunt casele în relație cu alte puncte de reper.

Contextul poate exprima pluralitatea. Uneori singurul semn al pluralității este contextul în care se află obiectul sau propoziția. Aici pluralitatea, care poate fi înțeleasă numai în contextul obiectual sau al propoziției, trebuie să fie legată de un aspect cunoscut în general unde cea mai probabilă alternativă este forma de plural și unde exprimarea obiectului la forma de singular este o excepție.

Indicarea cu expresie a pluralității. Indicarea care se adaugă la gestul principal poate să exprime pluralitatea. Astfel, prin indicare, grupul de referenți este localizat în spațiul de gesticulare. Se cunosc două tipuri de indicări: indicarea spre un grup și indicarea de alegere. Prin indicarea spre un grup înțelegem o indicare prin care degetul index al mâinii dominante arată spre un grup de referenți. Mișcarea de indicare este o mișcare directă, de „ștergere” sau curbată. De ex. : „Există fete peste tot”. În afară de pluralitate, indicarea poate să exprime și locul unde este situat grupul de fete în spațiul de gesticulare în raport cu gesticulatorul sau cu alți referenți care au fost plasați mai înainte în spațiul de gesticulare (dacă grupul de fete este plasat la stânga sau la dreapta gesticulatorului , aproape sau mai departe de el...).

Prin indicarea de selecție, referenții pareă sunt selectați dintr- un grup mai mare. Selecția este făcută prin indicarea referenților unul după altul cu degetul index al mâinii dominante. Forma de plural exprimată prin indicarea de selecție pune accent si pe faptul că cei care au fost selectați constituie o minoritate în grup. De ex.: „există câteva fete în grupul de copii”. Propoziția include și semnificația că majoritatea copiilor sunt băieți și că există mai puține fete în grup.

Comparațiile

Clasificarea comparațiilor în limbajul gestual nu se face numai prin folosirea unor termeni tradiționali cum ar fi comparativul și superlativul, din cauza mai multor forme comparative ce pot fi exprimate în acest limbaj. Ceea ce este comun pentru toate formele comparative este faptul că ele pot fi

exprimate printr-un singur gest atât în structurile manuale cât și în cele ne-manuale. În cazul structurilor manuale, intensitatea mișcării și viteza gestului sunt în creștere când se compară ceva cu alt ceva. În cazul structurilor ne-manuale, schimbarea are loc în cadrul expresiei faciale. De ex. când se face o comparație cu ceva care este mic, puternic, etc. fața se crispează iar buzele se strâng. În schimb, când se fac comparații cu ființe mari, ochii se măresc și gura se deschide.

Schimbarea mărimii sau formei gestului. Se pot face comparații cu gesturile care nu au ca loc de articulare corpul gesticulatorului și care schițează forma obiectului prin schimbarea formei sau a mărimii gestului. Gesturile se fac în spațiul de gesticulare prin urmărirea plasării reale sau imaginare a obiectului și prin repetarea acestora de cel mult 3-4 ori. De ex.:

- Casa aceea este mai mică decât cealaltă.
- Casele sunt de mărimi diferite.

În exemplele date mai sus gesturile sunt produse ca mărimi diferite.

Gesturile care au locul de articulare pe corpul gesticulatorului, care se referă la o anumită parte a corpului uman sau care descriu forma unor părți ale corpului pot fi exprimate sub aspect comparativ prin modificarea formei sau mărimii acestora. De exemplu, în fraza : „În cursul celei de a doua sarcini burta mea este mai mare decât la prima sarcină” se face la început o mișcare cu una sau ambele mâini indicând mărime și apoi altă mărime.

Un gest separat care exprimă comparația se poate folosi când se arată calitatea comparativă a obiectului. Astfel, schimbarea mărimii sau formei obiectului este lăsată în afară sau este exprimată în același timp cu gestul care arată calitatea comparativă. De ex.: „Casa este mai mare decât cealaltă”.

„Casele sunt de diferite mărimi”. Gestul pentru casă poate fi executat împreună cu forma care arată calitatea comparativă (mare, diferită).

Gesturile principale care au o bază iconică dar care nu au locul de articulare pe corpul gesticulatorului și care nu conturează forma obiectului, au nevoie de un gest separat în formele comparative care să exprime caracteristicile comparative. De ex.: „Această carte este mai subțire decât cealaltă”. Se face gestul pentru „carte” și apoi o configurație a mâinii care exprimă subțirimea ei. În funcție de distanța dintre degetul mare și index în configurația mâinii, există mai multe posibilități de translație pentru a indica grosimea unei cărți sau a unui obiect.

Formele comparative pot fi exprimate și prin *opoziiți* astfel încât se pot indica două puncte de vedere cu privire la aceeași calitate sau gesticulatorul poate să pună accent pe un punct de vedere propriu prin adăugarea gestului DA. De ex. : „Acea sofa este mai frumoasă decât cealaltă”, și „Cealaltă sofa este mai urâtă decât prima” prin adăugarea gestului „DA” se poate schimba ușor semnificația propoziției adică cealaltă sofa este *sigur* mai urâtă decât prima.

Uneori formele comparative se pot exprima numai prin creșterea intensității și a mișcării expresiei faciale. Când dorim în mod deosebit să accentuăm

superioritatea unui obiect față de altul se adaugă gestul „primul, întâiul” după gestul care exprimă calitatea comparativă. De ex.: „Soțul meu este cel mai drăguț din lume” se exprimă prin gesturi astfel : (al meu), (soțul), (din lume), (drăguț), (primul). Gestul „primul” poate fi folosit și în legătură cu un gest care exprimă acțiunea. Astfel el accentuează activitatea de a face ceva, predominanța ei față de alte acțiuni echivalente. De ex.: „Cine este cel mai mare mincinos din clasa ta?” se execută astfel : (a ta), (clasa), (mincinos), (primul), (cine), (?).

Punctuația. Când se pune o întrebare sau se folosește semnul întrebării la sfârșitul unei propoziții se mimează o expresie facială întrebătoare și se păstrează mai mult timp ultimul semn efectuat (Care poate fi semnul exclamării, al întrebării, cele două puncte, virgule, punctual etc.). Punctuația poate fi folosită mai ales pentru exactitate sau pentru accentuare când este necesar sau de dorit dar aceasta este cel mai adeseori omisă în favoarea expresiei faciale sau a duratei gesturilor.

Timpurile. Pentru a înțelege conceptele de timp prezent, trecut și viitor în limbajul gestual cel care le studiază va trebui să se gândească la un spațiu din fața corpului său ca reprezentând timpul prezent. De aceea semnele care se referă la ceva ce se întâmplă în prezent se fac în fața corpului. De pildă, semnele pentru acum, aici, astăzi, în acest moment ș.a. se realizează cu ambele mâini în fața pieptului. Semnele care se referă la viitor au mai întâi o mișcare a mâinii spre înainte, de îndepărtare de corp, de exemplu, mâine, poimăine, în viitor ș.a. În mod similar, semnele care se referă la trecut, ieri, alaltăieri, săptămâna trecută ș.a. sunt însoțite de o mișcare spre înapoi. În afară de aceste timpuri principale nu putem vorbi în limbajul gestual de variații ale acestor timpuri ca în limbajul verbal.

În limbajul gestual verbele pot fi divizate în patru categorii și anume:

A) Verbe care nu folosesc spațiul. Locul de articulare al acestor verbe se află pe corpul gesticulatorului și se referă de obicei la sentimente, starea organismului, activități sau incidente, de ex. a dori, a servi, a-și aminti etc.

B) Verbe care se modifică în funcție de obiect. Acestea încep de la gesticulator și sunt îndreptate spre obiectul activității. Dacă acțiunea sau activitatea este îndreptată spre ceva care deja există, se gesticulează obiectul și este plasat în spațiul de gesticulare înaintea verbului. Dacă este vorba despre o activitate care creează obiectul, acesta este gesticulat numai după acțiunea respectivă. De ex. „Eu aerisese acea cameră”. Gestul „a aerisi” este îndreptat spre direcția unde se află camera și spre care se face indicarea.

C) Verbe care se modifică după obiect și subiect. Atât obiectul cât și subiectul activității apar din mișcarea și sau orientarea verbelor, care se modifică în funcție de obiect și subiect. Cel mai des, obiectul și subiectul sunt mai întâi plasați în spațiul de gesticulare și apoi se gesticulează verbul. De ex. în cazul verbului „a trimite”, mișcarea începe în acel loc din spațiul de gesticulare unde a fost localizat expeditorul și apoi continuă spre spațiul unde a fost localizat destinatarul.

D) Verbe polisintetice sunt acele verbe unde forma lor include informații despre mărimea, forma și modul de manevrare a obiectului. Configurația mâinii (clasificatorul) descrie actorul, obiectul sau manevrarea lui. În această situație, locul verbului se stabilește cu claritate. Deoarece verbul este legat de o situație, el nu este cuprins în dicționarul de bază al limbajului gestual.

Gesturile care desemnează verbe pot fi flexionate ca aspect și prin aceasta noi putem arăta caracterul acțiunii și durata ei. Verbul poate să arate cu ce seamănă acțiunea, cât de lungă pare ea, dacă este o acțiune continuă sau ea săa terminat. În cazul unei acțiuni permanente sau continue se adaugă la verb gesturile „întotdeauna” și „mereu”.

Folosirea pronumelor posesive și personale. În cazul pronumelui personal se folosește degetul index care se îndreaptă spre sine la persoana I singular și spre persoane imaginare în cazul persoanelor II și III singular. Pentru reprezentarea persoanei I plural se folosesc degetele index ale ambelor mâini, cu pumnii strânși și se face o mișcare semicirculară spre înăuntru pentru persoana I plural sau spre în afară pentru persoana a II-a plural. În cazul persoanei a III-a plural degetele index se îndreaptă spre persoane imaginare.

În cazul pronumelor posesive, se fac aceleași mișcări ca și în situația pronumelor personale cu deosebirea că degetele index sunt înlocuite cu palmele deschise și cu degetele lipite.

Conjuncția. Cel mai frecvent se folosește conjuncția „dar”, însă ea are două semnificații, una de conjuncție, alta de prepoziție.

De ex: Mergi la petrecere dar să îi acasă la miezul nopții. (în limbaj verbal)

Petrecere - mergi - dar acasă - la miezul nopții - trebuie - tu - vii. (limbaj gestual),

Sau: Tu dorești mere sau portocale ? (în limbaj verbal)

Mere, portocale-dorești tu-care? (în limbaj gestual)

Numeralul. Literatura de specialitate semnalează 27 feluri de a exprima numeralele. Noi ne vom concentra numai pe exprimarea numeralelor ordinale și cardinale, adică pe două modalități. În situațiile cotidiene se cunoaște că numerația este foarte importantă. Ea ne arată milioanele câștigate la loto, numărul de telefon al unei vedete pe care dorim s-o vizităm, ordinea clasificării cailor la o cursă hipică ș.a. Numerele cardinale se execută cu o singură mână. Pentru executarea numeralelor ordinale se fac două mișcări, una pentru formarea numărului și alta, de rotire ușoară a mâinii.

Exclamarea în propoziții simple. În toate limbile lumii exclamațiile comunică ascultătorului ceea ce simte subiectul față de un obiect sau acțiune. În limbajul gestual, semnele fac același lucru dar ele pot fi folosite la începutul sau la sfârșitul unei propoziții.

De ex. în limbajul verbal spunem: „A cincizeca noastră aniversare !”, iar în limbajul gestual : „Aniversare-cincizeci ani-a noastră!”

Sistemele de scriere folosite în limbajul gestual.

Diferite limbaje gestuale au diferite sisteme de scriere în funcție de natura alfabetului folosit (latin, slav, grec, ebraic, etc.). Constatăm că nu există la ora actuală un sistem comun de scriere pentru limbajele gestuale. Cercetătorii au elaborat mai multe sisteme diferite de reprezentare în scris a limbajului gestual care să se folosească în scop de cercetare. Acestea sunt destul de complicate și depășesc posibilitățile de abordare de către studenți de aceea nu ne propunem să intrăm în detalii. Menționăm numai că ceea ce este comun pentru toate sistemele de scriere este faptul că ele se bazează într-o mare măsură pe caracteristicile structurale ale gesturilor și pe simbolurile cu care se notează. Pentru reprezentarea mișcărilor mâinii în cursul executării gesturilor se folosesc diverse simboluri grafice. Pe baza acestor sisteme s-au elaborat dicționarele gestuale aflate în uz, unele prezentând imaginea persoanei care execută gestul, aplicându-se săgeți ce reprezintă mișcarea iar sub fiecare imagine se prezintă cuvântul gesticulat sau descrierea mișcărilor

Structurarea propozițiilor. Ca și în limbajul verbal, limbajul gestual posedă subiecte, predicate precum și adjective sau adverbe care se referă la subiecte sau verbe. De asemenea, în limbajul gestual se poate conversa despre orice problemă actuală, trecută sau viitoare. Unele substantive și verbe au aceeași formă a mâinii. Ele se deosebesc prin mișcarea mâinii, o dată pentru substantive și de două ori pentru verbe.

De ex: scaun (a șede); avion (a zbura); mașină (a conduce), sau „Mie îmi place să zbor cu avioane mici” (în limbajul verbal) și „Mici avioane-a zbura-place mie” (în limbajul gestual).

Dacă în limbajul verbal propoziția se formează după schema subiect-predicat adjectiv, complement, etc. în limbajul gestual propoziția se structurează în ordine diferită, în funcție de conținutul dialogului. Aceasta deoarece semnul gestual nu reproduce limbajul scris ca în cazul folosirii dactilemelor. El reprezintă o formă de comunicare ce s-a transmis de la o generație la alta în familiile sau în comunitățile de surzi. Astfel, în propozițiile simple nu are importanță relația subiect-predicat. De exemplu, „El vinde”. sau „Vinde el”, „Eu mănânc” sau „Mănânc eu”. Însă, pentru a face aceste propoziții mai interesante, este bine să se mai adauge un cuvânt după verb sau înaintea subiectului, de exemplu, „El vinde alimente”, (în limbaj verbal), sau „Alimente-vinde-el” (în limbaj gestual). Însă, așa cum am afirmat mai înainte, sunt necesare studii mai aprofundate pentru a desprinde regulile gramaticale ale formării propozițiilor în limbajul gestual.

În limbajul gestual ca și în limbajul verbal se pot exprima o serie de expresii metaforice, proverbe, zicători și tot ce se află dincolo de vocabular, sintaxă și gramatica acestui limbaj. Dar pentru a descifra misterele acestei limbi și a culturii care o încadrează este necesar să se cunoască foarte bine acest limbaj și, mai ales, să se realizeze o reală comunicare între cel ce studiază acest aspect și persoana surdă în cauză. Până în prezent nu am găsit în nici o carte o ilustrare a

semnelor expresive. Cauza rezidă în faptul că sunt foarte multe expresii specifice în fiecare țară și fiecare din ele are un mod aparte de exprimare din cauza impregnării culturale. De asemenea, fiecare limbă posedă modalități diferite de desemnare a unor obiecte identice.

Pentru a explica această noțiune care face ca în două limbi diferite să se găsească rareori cuvinte care să acopere exact același câmp semantic, vom ilustra cu unele exemple din limba română și din limbajul gestual românesc.

a) *Ceas de mână* (rom.), *wrist watch* (engl.), *montre-bracelet* (fr.). În limbajul gestual se reține maniera în care se atașează acest tip de ceas (fr.) iar în celelalte limbi se arată localizarea pe o parte a corpului (mână) a obiectului în cauză. De aici reiese evident că în fiecare context se va reține de la fiecare cuvânt o diferență particularizatoare. În expresiile figurate problema este și mai complicată. De fapt, cuvintele grupate într-o expresie capătă un sens global unic. Termenii nu pot fi schimbați între ei și nici completați. De exemplu, expresia „a pune plugul înaintea boilor” nu poate fi înlocuită de expresia „a pune plugul înaintea vacilor” pentru că „vacii” nu este echivalentul cuvântului „bou”. Astfel, acest sens unic degajat de acest ansamblu de cuvinte va trebui tradus într-o manieră coerentă.

b) *Mașină*. Pentru a indica o mașină în limbajul gestual se mimează manevrarea unui volan. Acest semn, căruia îi putem atașa și alți parametri pentru a reprezenta un autobuz, troleibuz, camion, automobil sau diferite mașini destinate unor procese tehnologice specifice, semnifică „a conduce” dar și „volan”, cu toate că o mașină nu se rezumă doar la volan, dar semnul reține una din părțile evidente ale mașinii pentru a o desemna în întregime. Acest procedeu al sinecdocii este la origine același cu procedeu formării acestui semn. Numai organizarea frazei, a contextului și parametrării acestora ne permit să distingem sensurile exacte.

În limba română, când utilizăm termenul de „expresie” sau „expresie figurată” avem în minte mai multe cuvinte care, împreună, exprimă o singură idee. În acest fel se face apel la sensul figurat al cuvintelor, cum ar fi „a profita de condiții favorabile” pentru a avea „vânt la pupa” sau „a face lucrurile pe dos” pentru „a pune plugul înaintea boilor”. Încercând să trecem în revistă acest tip de expresii în limbajul gestual românesc, constatăm că acest termen nu se potrivește întru-totul. Semnele unice nu se pot traduce în limba română decât printr-o perifrază. Tocmai acest tip de „prescurtare semnificativă” îi conferă capacitatea de rezumare într-un gest a unei idei mult mai complexe exprimate în limba română. Surzii consideră că limba română este imagistică în ansamblul ei. Acest fapt ne determină să credem că obiectul cercetării noastre este în realitate caracterul foarte expresiv, figurat și idiomatic în același timp. Combinarea acestor trei caracteristici redau o traducere delicată și în general imperfectă a expresiilor idiomatiche.

În orice țară surzii se află într-o situație particulară deoarece folosesc o limbă minoritară când limba majoritară este diferită. Putem afirma că surzii sunt cel puțin bi-culturali. Ei posedă propria cultură dar aceasta este impregnată în egală măsură cu elemente ale culturii majoritare în diferite grade, în funcție de educația primită, de momentul apariției surdității, de profunzimea ei, de anturajul în care se învârtă persoana surdă, de influența mijloacelor mass-media, a publicității ș.a. Chiar dacă în majoritatea lor aceste expresii rămân ermetice, nu putem omite faptul că limba română are o anumită influență asupra limbajului gestual românesc.

Ca și în limba română, limbajul gesturilor poate să redea expresii metaforice. Acestea reprezintă funcția poetică și creatoare a limbii, cuvintele fiind folosite cu un sens diferit de cel general cunoscut. Dar expresiile metaforice însăși aparțin acestei penetrații culturale. Modalitatea în care sunt formate aceste expresii diferă considerabil. Așa cum au evidențiat mai mulți autori, limbajul gestual este un limbaj vizual deoarece semnele sunt motivate prin iconicitatea lor și nu numai. Limba română este foarte bogată în imagini, în special cea coloevială, astfel că expresiile din limba română pot avea un sens total diferit de cel exprimat în limbajul gestual dacă sunt traduse literal. De pildă, într-o cercetare efectuată în 1997, Anne Ducros și Thea Nougaro au arătat că, în general, persoanele surde se atașează de sensul literal al cuvintelor ce compun o expresie și nu înțeleg ideea generală ce decurge decât după mai multe explicații. De ex. „acest om este un vulpoi” care semnifică faptul că este un „om șiret” nu că omul este un vulpoi (animal) dacă se ia înțelesul „ad literam”. Un alt exemplu este cel de „fereastră”, care este un semn iconic. Măinile reproduc forma cadrului ferestrei și mișcarea realizată de deschiderea ei. Cu toate acestea, prin deplasarea semmului în apropierea inimii se poate obține o metaforă „*a deschide fereastra sufletului, a spiritului*...”. Însă procesul creării diferitelor metafore ne arată că nu toate imaginile pot fi transpuse.

Limbajul feței și al corpului. După cum am văzut, în comunicarea gestuală surzii nu folosesc numai mâinile ei și fața și părțile corpului. Mișcările corpului sunt folosite pentru a da ritm gesticulării. Când auzitorii vorbesc, ei marchează părți din cuvinte, propoziții și fraze prin ritmul vocii sau prin schimbarea vitezei și tonului vocii. Surzii trebuie să arate astfel de delimitări pe cale vizuală și o fac prin mișcări ușoare ale corpului și prin schimbări ale expresiei faciale. În gesticulație se folosește mimica feței pentru a exprima emoția și a spori expresivitatea mesajului gestual. După expresia facială ne dăm seama de felul propoziției și ce simte cel care gesticulează referitor la informația exprimată. Expresia feței este la fel de importantă ca și mișcările făcute cu mâinile dar se recomandă ca cel care privește spre gesticulator să se concentreze în special asupra feței. Esențial este să se păstreze contactul ocular și privirea asupra celui care gesticulează chiar dacă se mai pierde o parte din mesajul realizat cu mișcările mâinilor.

Crearea de gesturi noi

Prin gesturi noi înțelegem acele gesturi care au fost create în cursul comunicării gestuale referitoare la acele obiecte care nu aveau în acel moment un semn folosit în mod obișnuit sau gesticulatorul nu-l cunoștea și care s-a stabilizat mai târziu intrând în uzul general. În limbajul gestual finlandez se cunosc cel puțin 11 moduri în care pot fi create gesturi noi (Riita Vivolin-Karen și Kaisa Alanne, 2004), pe care le amintim mai jos:

- *gesturile polisintetice*, create prin procedeul metaforei. Astfel de gesturi descriu forme, mărimi, combinații, moduri de funcționare sau de manevrare. În momentul când aceste gesturi noi se schimbă în gesturi fixate, ele pot funcționa ca o componentă a unui gest compus sau ca gest independent. De ex., „telefon mobil”, un gest care descrie cum este ținut un telefon celular la ureche în cursul unui apel. Inițial, când a apărut telefonul celular, nu exista un gest fixat pentru el dar nici în dicționar nu era menționat. Fenomenul este similar și pentru alte obiecte cum ar fi „internet”, „laptop”, „cip” etc.
- *crearea de gesturi prin conversiune*, desemnează o schimbare adusă unui gest care acționează ca predicat polisintetic pentru a forma un substantiv. Treptat, acest gest se schimbă într-un gest fixat și adesea este inițiată o pronunțare a cuvântului din limbajul verbal. De ex.:
 - „Zboară cu un aeroplan”
 - „Întoarce cheia în broască”
- *crearea de gesturi prin derivare*, constă în formarea unui gest nou prin schimbarea formei celui existent, prin adăugarea sau scăderea unui element din gestul inițial. De ex.: „a construi-constructor (prin adăugarea semnului de persoană la verb). Aici pot fi adăugate numere și gesturi care exprimă numere referitoare la clădiri, prețuri sau ore incluse în orientarea, mișcarea sau locul de articulare al gestului.
- *Crearea de gesturi prin incorporare*, se referă la crearea de gesturi compuse prin combinarea a două sau cel mult trei gesturi care descriu cuvinte împrumutate din limbajul verbal.
- *Crearea de gesturi prin împrumuturi*, din alte limbi sau din alte limbaje gestuale se numește împrumutare prin citare. Astfel de împrumuturi sunt, de exemplu, gesturile care denumesc țări și orașe din alte țări. Gesturile care au fost împrumutate din alte limbaje gestuale și a căror formă s-a schimbat parțial sunt așa numitele „împrumuturi speciale”, cum ar fi gestul „hetero”.. Un împrumut complet adaptat din alt limbaj gestual este numit împrumut general. Se mai cunosc acele împrumuturi prin translație, formate prin translația cuvântului sau gestului din limbajul sursă în limbajul țintă astfel încât structura limbajului sursă este menținută. De obicei, adesea împrumuturile prin translație efectuate în limbajul gestual sunt împrumuturi din limbajul verbal, de ex.: computer, telefon cu text, etc.

- *Crearea de gesturi prin abreviere*, se referă la toate semnele inițializate, cum ar fi cele referitoare la zilele săptămânii.
- *Crearea de gesturi prin lărgirea semnificației gesturilor existente*. Semnificațiile diferite ale acestor gesturi se pot citi de pe buzele gesticulatorului ale cărui gesturi urmează pronunțarea cuvintelor care pot fi citite de pe buzele lui. De ex.: a plănuși – tehnologie, inginer, sistem, proiect, tactică. Pronunțarea acestor cuvinte confirmă semnificația gestului.
- *Crearea de gesturi prin parafrizarea unei explicații*. De ex., prosop- a se șterge, a se spăla.
- *Crearea de gesturi prin dactilarea* unui cuvânt în ansamblul lui astfel încât dactilarea schimbă sau cristalizează un gest nou. Prin această schimbare sau cristalizare, mișcarea degetelor se poate schimba și o parte din dactilare poate fi omisă. De ex.: TAXI, gestul este format din două litere lae așa-numitului alfabet manual vechi, (T și X).
- *Împrumutarea de gesturi din limbajul verbal pentru denumiri profesionale* cum ar fi, de ex. „dischetă, compact-disc, etc. se numește *termining*.

Când se folosește limbajul corpului se poate transmite mai clar un concept prin semne. Așa cum a arătat A.Pease cu privire la limbajul corpului, poziția acestuia în diferite împrejurări poate exprima mai mult decât ceea ce se exprimă pe cale verbală. La fel este cazul și în limbajul gestua, de pildă, semnificația lui „Nu știu” sau „Nu cunosc” apare mai clar dacă se ridică umerii, se înclină capul și se ridică palmele în sus. La fel, când gesticulăm „Sunt bolnav”, se închid ochii, se întredeschide gura și se duce mâna la cap sau pe locul dureros. Un alt exemplu este cuvântul „NU”. Viteza cu care se scutură capul dintr-o parte în alta, cu ochii deschiși sau închiși, poate să spună multe despre gradul negației.

Capul și expresiile faciale sunt folosite și pentru alte scopuri. Negarea și confirmarea sunt arătate prin mișcări ale capului. Emoțiile cum ar fi surpriza, teama, bucuria sau supărarea, sunt arătate prin expresii ale feței. Întrebările sunt marcate prin o privire întrebătoare. Mișcările buzelor și modificarea expresiei faciale pot fi folosite pentru a arăta cum se realizează o acțiune. De pildă, pentru a arăta că cineva serie cu dificultate se încruntă sprâncenele, se subțiază buzele și se face semnul "a serie". O expresie facială vie, variată și adecvată momentului este o componentă importantă a oricarei forme de comunicare față-în-față, fiind și un element gramatical al limbajului. Cei care gesticulează se bazează mult pe expresia facială pentru a transmite nuanțe și aspecte subtile, „aflați în umbră”. În limbajul gestual, expresia facială joacă același rol ca volumul și tonul vocii din comunicarea verbală, unde semnificația cuvintelor emise se poate schimba radical numai prin felul cum sunt rostite acele cuvinte (cu sarcasm sau cu sinceritate). În limbajul gestual ochii, sprâncenele și forma buzelor joacă cel mai mare rol în modificarea semnificației gesturilor similare. În contexte diferite, ridicarea sprâncenelor poate arăta simpatia către cineva sau

o întrebare, iar intensitatea expresiei faciale poate să arate intensitatea sentimentelor de durere, furie sau calm. De asemenea, combinarea corectă a gestului cu expresia facială poate să ofere o mai bună înțelegere a mesajului.

Folosirea expresiei faciale nu este specifică limbajului gestual. Se folosesc diferite feluri de expresii faciale ca o componentă a comunicării în toate culturile lumii, în arta dramatică, în pantomimă, etc. Ea se folosește mai ales pentru mărirea efectului în gesticulare: clipirea ochilor, pentru a arăta surpriza, zâmbetul care spune „am glumit”, încrucișarea ochilor pentru a da un efect comie, rotirea ochilor pentru exasperare ș.a. De fapt, fiecare persoană își condimentează discursul cu expresivitatea facială în manieră proprie, în funcție de temperament. Spre deosebire de comunicarea verbală, unde folosirea expresiei faciale este opțională, în limbajul gestual aceasta este mult mai importantă deoarece, dacă nu există o concordanța între gest și expresia facială, se produce derutarea receptorului. El nu poate ști cu precizie dacă se face o afirmație sau se formulează o întrebare, dacă i se vorbește sincer sau este luat peste picior

Ochii sunt folosiți pentru a arăta cu cine se vorbește, despre ce se vorbește. Dacă dorim să vorbim despre cineva prezent, arătăm spre persoana în cauză în timp ce privim spre ea și apoi întoarcem privirea spre interlocutor. De asemenea, corpul, ochii și fața sunt folosite într-un mod special când vorbim despre ce face cineva pentru altcineva sau când reproducem o conversație. De ex. dacă dorim să spunem că o femeie dă o minge la un copil, facem semnul femeie și arătăm spre dreapta, apoi facem semnul copil și arătăm spre stânga. Următorul semn este minge. Se privește apoi spre stânga (unde se află copilul) și apoi se imita mișcarea mâinilor femeii din dreapta care dă mingea spre stânga la copil.

Uneori surzii folosesc ambele mâini pentru a produce două semne în mod simultan. De ex. dacă se întreabă "Ți-e foame?", gesticulatorul folosește în mod simultan ochii (îndreptați spre adresant), fața (cu un aspect întrebător), mâna dreaptă (se face semnul pentru foame) și mâna stângă (se arată spre interlocutor). Toate semnele se fac într-un spațiu tridimensional, în fața propriului corp.

Prezintă un interes deosebit semnele care se fac cu degetele index și cel mijlociu. Acestea pot să imite picioarele unei persoane care merge încet, se plimbă agale, aleargă, cade, șchioapătă, se împiedică, stă în picioare sau culcată, șade cu picioarele încrucișate ș.a. De asemenea, tot cu aceste două degete se poate arăta că persoana a avut un somn agitat toată noaptea și s-a învârlit în pat, dar ele stau în poziție orizontală și ating palma mâinii opuse cu fața și dosul lor.

De curând s-a pus în evidență rolul privirii în gramatica limbajului gestual. De pildă, când vorbim despre un copac iar privirea se ridică în sus, fiind însoțită de cele două degete ale unei mâini în formă de „V”, ne dăm seama că este vorba despre un „copac înalt”. În schimb, dacă cele două degete în „V” fac mișcări în sus și în jos asupra unei persoane, iar ochii urmăresc mișcarea

degetelor, știm că este vorba de o apreciere asupra celei persoane. Dacă privirea este însoțită de o încrețire a sprâncenelor sau de un zâmbet de admirație, ne dăm seama că este vorba de o atitudine de dispreț sau, respectiv, de admirație față de acea persoană. Gradul de deschidere sau de închidere a ochilor poate indica apropierea sau depărtarea unui obiect de subiect în asociere cu un gest. De asemenea, privirea poate semnala schimbarea rolului vorbitorului așa cum o face și mutarea poziției corpului sau a părților lui (în special a capului și a umerilor) spre locul unde se află presupusul subiect

Într-adevăr, între limbajul verbal și cel gestual există unele asemănări, dar și diferențe fundamentale, acestea datorându-se în special direcțiilor auditive și respectiv vizuale în care au evoluat cele două forme de limbaj. Se apreciază că, în general, limbajul mimico-gestual nu are ceva analog părților de vorbire, nu are mijloace de marcare gramaticală a acestora. Se poate realiza doar o clasificare lexicală a gesturilor (L. Wäld, 1973, A. Bergman, 1979) după sensul celor exprimate. Totuși, limbajul mimico-gestual trebuie privit ca un limbaj adevărat, având majoritatea trăsăturilor lui esențiale. Astfel, el îndeplinește funcția generală de comunicare între indivizii unei colectivități, având un *caracter social*; operează cu *noțiuni* (deși cu un nivel de generalitate mai scăzut), fiind un *instrument al gândirii*. Unele cercetări efectuate de H.P.Meadow (1968) au evidențiat că ambele forme de limbaj folosesc strategii asemănătoare de codificare și decodificare a propozițiilor, de interpretare a sensului.

Cele mai multe cercetări comparative au evidențiat mai ales insuficiențele limbajului gestual, omițând tocmai faptul esențial că ambele forme s-au dezvoltat în direcții diferite, iar limbajul gestual are numeroase caracteristici vizuale, el se adresează ochiului nu urechii. Evidențiem, mai jos, câteva din cele mai frapante opoziții între cele două forme de limbaj reliefate de B.T. Tervoort (1978):

- limbajul verbal are un grad mai înalt de convenționalitate față de conținutul realității pe care o denumește, gestul, însă, este strâns legat de conerct;
- comunicarea prin gesturi este față în față, percependu-se vizual gestul și toate mișcărilor mimice. În consecință, gesticulația are o mai mare libertate de exprimare, fiind mai puțin limitată de organizarea gramaticală puternic structurată a limbajului verbal;
- în condiții nefavorabile comunicării vizuale (timp de noapte, emițătorul aflat la distanță mare sau în contra lumină) nu se poate realiza dialogul gestual, în timp ce comunicarea verbală se poate desfășura nestingherită;
- același volum de informație poate fi vehiculat în aproximativ același volum de timp conversațional, cu ambele forme de limbaj. (U. Bellugi, 1981, L. Lieth, 1978). Totuși, execuția gesturilor necesită, în medie, mai mult timp decât în timpul emiterii verbale a cuvintelor.
- de obicei sunt necesare mai puține gesturi decât cuvinte pentru exprimarea aceluiași conținut. Aceasta nu înseamnă că propoziția gesticulată este

abreviată. Printr-un singur gest se poate exprima una sau mai multe noțiuni. Reprezentările la care dau naștere aceste gesturi nediferențiate pot să creeze confuzii în mintea celui care caută să le interpreteze. Acest lucru nu se întâmplă, sensul acestor noțiuni putându-se deduce clar și diferențiat din contextul în care sunt utilizate.

Literatura se specialitate ne-a relevat că vocabularul unei limbi dezvoltate cuprinde sute de mii de unități lexicale, iar cel mai dezvoltat limbaj gestual nu depășește 7000 de unități gestuale. Rezultă că limbajul gesturilor este de 75-100 de ori mai sărac decât limbajul verbal (A.R.Penilla, A.L.Taylor, 2003), (T.F.Allen, R.B.Rawlings, A.N.Schildroth, 1989). De exemplu, pentru cele 56568 de cuvinte din „Dicționarul limbii române moderne” s-a constatat că există 2250 de gesturi corespunzătoare (I.Drăguțoiu, 1992). De asemenea, cercetarea comparativă a gesturilor a depistat circa 900 de gesturi comune mai multor limbaje gestuale naționale (A.I.Diacikov, 1957) ceea ce conferă acestui limbaj o *universalitate relativă*, care n-a putut fi depășită de nici o limbă, inclusiv Esperanto

Valoarea și eficiența comunicativă a gesturilor poate să crească atunci când surdul demutizat și instruit folosește limbajul verbal, putând opera cu noțiuni abstracte, care-l ajută să urmeze studii medii sau superioare, alături de cei cu auzul normal.

Există mai mulți factori care fac mai ușoară învățarea limbajului gestual. De pildă, anumite semne au forme și mișcări similare și, în anumite cazuri, pur și simplu, reprodus mișcarea sau imită forma obiectului. Unele semne reconstituie sau ne reamintesc unele caracteristici ale obiectului sau acțiunii. De exemplu, semnul pentru elefant înfățișează trompa elefantului în timp ce semnul pentru un sport reprodus mișcarea caracteristică acestuia. Uneori, recunoașterea originii unui semn ne ajută să ne reamintim semnul mai ușor. De exemplu, pentru lapte semnul își are originea în acțiunea de mulgere a vacii.

Diferențe personalizate

Așa cum oamenii sunt diferiți sub aspect fizic, al proporțiilor dintre diferitele părți ale corpului, ei au nivele diferite de dexteritate ale mâinilor, degetelor, particularități temperamentale și de personalitate în executarea gesturilor. Aceste atribute psihice, fizice și psihologice vor influența în mare măsură expresivitatea gestului. Cu cât un gesticulator devine mai familiarizat cu modul de executare a gesturilor, cu atât va fi mai ușor pentru el să-și folosească gesturile într-un mod mai personalizat. De asemenea, așa cum limbajul unei persoane care provine dintr-o anumită regiune prezintă unele *variații regionale*, care nu constituie abateri de la normele limbii literare, există unele diferențe regionale în execuția și forma gesturilor, care nu pot fi depășite decât printr-o comunicare gestuală cu cât mai multe persoane provenind din regiuni diferite. Astfel, în timp, se poate ajunge la conturarea unui limbaj gestual național uniform pentru toate regiunile țării. Extrapolând, putem afirma că se poate

contura un "limbaj internațional" comun pentru cei care folosesc aceeași limbă (de ex. engleza sau franceza) în diferite țări. Însă, acest lucru se poate realiza doar între participanții din diferite țări care se întâlnesc adesea la conferințe internaționale și își formează un limbaj „esperanto” gestual. Oricum, nu putem vorbi de existența unui limbaj gestual internațional propriu-zis ci de limbaje naționale cu elemente de internaționalitate.

În scopul facilitării comunicării între participanții din diferite țări la conferințe internaționale unde se folosește limbajul gestual, comitetul pentru limbajul gestual de la nivelul Federației Mondiale a Surzilor a elaborat mai multe ediții ale limbajului gestual internațional „Gestuno”, un fel de „Esperanto”. Conform unei convenții unanim acceptate, la aceste întâlniri internaționale se folosește limba engleză în comunicarea scrisă iar în cea orală, limbajul gestual internațional. În timp, unele gesturi folosite pe plan național au căpătat o circulație internațională prin folosirea lor mai frecventă. Așa este cazul cu numele propriu al țărilor de unde provin surzii. Aceste gesturi au fost considerate preferabile și mai corecte sub aspect cultural și politic de surzii respectivi, trecând astfel în uz internațional. Așa este cazul pentru „România”, care are forma unei mingi de rugby sau pentru „Rusia”, reprezentată de mișcarea degetului index sub buza de jos.

Un ascultător auzitor își poate muta privirea de la vorbitor, în cadrul comunicării gestuale, dând impresia că atenția lui este „la plimbare” cu toate că el ascultă cu atenție. Cel care vorbește în gesturi este, de obicei, o persoană surdă. Audiența este formată, la fel, din persoane surde. Dacă aceștia privesc „în depărtare”, ei sunt complet ruși de la discurs. Dacă cineva din audiență întoarce privirea spre fereastră sau face o mișcare neașteptată, în mod automat emițătorul își va opri discursul și va urmări direcția privirii celui din audiență și, astfel, va fi mult deranjat în cursul expunerii.

În comunicarea gestuală ochii pot avea rolul de accentuare suplimentară. De pildă, modul de închidere a ochilor poate diferenția un „bătrân” de un „foarte bătrân” sau un om „bun” de altul „foarte bun”

Ca toate limbajele vii, și limbajul gestual a evoluat atât idiosincronic cât și idiomatic în general dar și în familiile de surzi în trecerea lui de la o generație la alta, de la o școală la alta sau de la o regiune la alta dându-i chiar o “culoare locală” limbajului din țara respectivă. De asemenea, între limbajul gestual și cultura națională a unei țări există o strânsă legătură, în sensul influențării acestui limbaj cu bogăția mai mare a vocabularului acestuia, cu introducerea de neologisme ș.a. Însă, limbajul gestual și identitatea de sine a persoanei surde sunt inseparabile, surzii fiind ceea ce vorbesc. Limbajul pe care îl folosește o persoană surdă se află în inima identității sale culturale și de aceea există o luptă permanentă de păstrare și de dezvoltare a acestui limbaj de către colectivitatea de surzi. Pentru a comunica cu o persoană surdă, cu membrii familiei sale, cu comunitatea de surzi nu este suficient să se cunoască dicționarul gestual. Sunt necesare cunoștințe mult mai largi despre tot ce este legat de persoana surdă și

în special de un contact permanent cu această colectivitate în toate ipostazele vieții sale.

Despre competența lingvistică în limbajul gestual și verbal

Se cunoaște că în cursul secolului al XIX-lea limbajul gestual, ca instrument principal de comunicare al surzilor, a început să fie exclus din școlile pentru surzii din Europa și din Statele Unite. Toate eforturile s-au îndreptat spre a-l face pe surd să învețe să înțeleagă limbajul verbal și să vorbească, aceste eforturi devenind o obsesie a cadrelor didactice până spre sfârșitul anilor 1970, când s-a acceptat limbajul gesturilor în aceste școli. Astfel comunicarea totală a luat locul oralismului, ea fiind, cel puțin în principiu, folosirea tuturor mijloacelor de comunicare în activitatea de predare-ascultare. În practică, însă, metoda comunicării totale a constat în folosirea preponderentă a limbajului oral însoțit de un anumit volum de semne.

Sub influența mișcării integraționiste, de educare a copiilor cu dizabilități în școlile ordinare, s-a diminuat numărul școlilor speciale cu internat în mai multe țări. Acest curent al mainstreamingului, cu toate că este abia la început în cazul școlilor pentru surzi din țara noastră, a avut consecințe dezastruoase în cazul copiilor cu surditate gravă din țările din Vestul Europei.

Profesorii și mulți părinți care au copii surzi sunt convinși de nevoia copiilor lor de a învăța limbajul verbal astfel încât, ca adulți, să nu mai fie „persoane cu dizabilități”, să poată vorbi și să fie egali cu auzitorii. Din contră, comunitatea surzilor este de părere că a fi supus la o activitate extensivă de învățare a limbajului verbal este o experiență destul de stressantă pentru elevul surd. Desigur, a putea să vorbești oral, inteligibil, este foarte util pentru integrarea în societatea majoritară dar nu este întotdeauna posibil. Adeseori li se spune părinților cu copii surzi că aceștia nu trebuie să învețe prea devreme limbajul gestual deoarece este mai ușor de învățat decât limbajul verbal și ar putea să devină o piedică în calea învățării acestuia din urmă. Limbajul gestual ar putea fi învățat mai târziu, după ce copilul a pornit-o pe drumul progresului în vorbirea orală.

Se cunoaște că există o penalizare dacă se întârzie cu învățarea limbajului gestual la o vârstă mai mică, astfel că foarte puțini dintre surzii care au învățat limbajul gestual la o vârstă mai înaintată posedă competența și fluența în limbajul gestual ca și surzii care au început să folosească acest limbaj încă de la naștere.

Ideea că limbajul gestual este ușor de învățat este promovată chiar de unii surzi, în special de cei care au pătruns mai târziu în lumea surzilor. Unii afirmă că acest limbaj poate fi învățat în 2 ani sau chiar în 6 luni. Într-adevăr, într-o perioadă așa de scurtă surzii sau auzitorii pot să stabilească o comunicare utilă, cu atingerea unor obiective imediate, dar aceasta nu asigură fluența și competența în limbajul gestual. Aprecierea greșită a fluenței „elevilor pe termen scurt” ar duce la părerea că limbajul gestual este un *limbaj simplu*. Învățarea

limbajului gestual pare să fie ușoară pentru surzi nu din cauză că este simplu ci fiindcă el este un *limbaj natural* al surzilor, al persoanelor care se bazează pe vedere în viața cotidiană. El este incomparabil mai ușor de învățat decât limbajul verbal care nu poate fi auzit. Orice primă limbă este mai ușor de învățat, deoarece este o limbă naturală pentru cel care o învață într-un mediu favorabil. Pe parcursul dezvoltării spre viața de adult, li se reamintește mereu surzilor să folosească vocea, deoarece este un semn de inferioritate dacă se bazează numai pe limbajul gestual fără voce. De aici s-a ajuns la ideea educației bilinguale pentru surzi, dar nu este clar cum vor interacționa cele două limbaje în educația surzilor.

Bilingualismul ca modalitate de educație a surzilor

Bilingualismul constă în însușirea și folosirea a două limbaje de către aceeași persoană. În cazul deficiențelor de auz, este vorba de însușirea limbajului mimico-gestual ca prim limbaj, prin contacte cu alte persoane surde și de achiziționarea limbajului auzitorilor pe cale didactică, cu accente pe latura scrisă, întocmai după cum un auzitor învață a doua limbă. Diferența între un surd român și un auzitor român este următoarea: auzitorul cunoaște o singură limbă, sub formă vorbită și scrisă, surdul cunoaște două limbi, limbajul mimico-gestual pentru comunicarea față în față și forma scrisă a limbii române.

Conceptul de bilingvism al persoanelor surde a deschis o serie de noi perspective de abordare a situațiilor bilingvistice create în comunitatea surzilor. Una dintre cele mai controversate probleme a fost aceea că se înțelegea foarte puțin funcționarea limbajului gestual ca primă formă de limbaj la surzi și ca limbaj capabil să acopere aceleași nevoi de comunicare. Acest limbaj gestual, despre care se discuta intens, era privit ca un substitut, înlocuitor inadecvat, sărac, folosit de către surzi în comunicare, în condițiile în care aceștia nu cunosc limbajul folosit de societatea majoritară.

Numai o mică proporție de surzi au acces la limbajul mimico-gestual de la naștere. Majoritatea copiilor surzi nu sunt născuți în familii unde limbajul mimico-gestual este prima limbă a părinților și a fraților. Aceasta datorită faptului că aproximativ 90% dintre copiii surzi sunt născuți din părinți auzitori, aproximativ 5% au un părinte auzitor și unul surd și numai în jur de 5% sunt născuți într-o familie unde ambii părinți sunt surzi. Majoritatea copiilor părinților surzi își vor însuși limbajul gestual în mod natural în contextul familiei. Oricum, măsura în care copiii auzitori dezvoltă și mențin competența în limbajul mimico-gestual variază considerabil în conformitate cu circumstanțele, experiențele și atitudinile individuale. Odată ce copilul surd începe să-și dezvolte cunoașterea limbajului verbal, aceasta poate influența maniera și măsura folosirii limbajului mimico-gestual. Oricum, ar fi neobișnuit pentru copiii auzitori ai părinților surzi să nu se folosească cât de puțin de limbajul mimico-gestual.

Acei copii surzi, născuți în familii de auzitori, de obicei, nu-și vor însuși nici limbajul mimico-gestual și nici limbajul verbal la vârsta optimă de învățare a limbajului. Părinții auzitori au, de obicei, puține contacte sau chiar deloc cu comunitatea surzilor înainte de nașterea copilului lor surd. Specialiștii, cum ar fi consultanții medicali, profesori ai copiilor surzi, psihologi și audiologi au sfătuit constant pe părinți să se axeze în principal pe dezvoltarea limbajului verbal la copiii lor. Recent, răspândirea tot mai largă a recunoașterii comunității surzilor și o înțelegere în creștere a naturii limbajului mimico-gestual au produs câteva schimbări atât în atitudinea specialiștilor, cât și în cea a familiilor. Un anumit număr de specialiști încearcă acum să faciliteze accesul timpuriu la limbajul mimico-gestual și unii părinți caută în mod activ să-l învețe și să asigure un mediu în care copiii lor să-și poată dezvolta competențele gestuale. Cu toate acestea, numai o mică proporție de copii surzi ai părinților auzitori sunt efectiv expuși la limbajul mimico-gestual în primii ani de viață.

O potențială rută pentru ca acești copii să-și dezvolte limbajul semnelor poate părea a fi în cadrul sistemului educațional. Oricum, în România, folosirea lui în școlile primare și secundare este încă rară. Sunt foarte puțini profesori surzi ai surzilor și numărul autorităților educaționale și al școlilor care urmăresc activ o politică care să includă și limbajul mimico-gestual rămâne foarte mic. Reducerea școlilor cu internat pentru copiii surzi, unde copiii din medii diferite pot să se amestece și să formeze comunități gesticulatoare de sine stătătoare, a limitat, de asemenea, oportunitățile ca un copil surd să-și dezvolte și să-și lărgească cunoașterea limbajului mimico-gestual (Onu, C., 2003).

Astfel, calea spre folosirea limbajului gestual variază considerabil de la copil la copil. Un mic număr de copii surzi și-l pot însuși prin expunerea la acest limbaj acasă și în contact cu comunitatea de surzi; alții și-l pot dezvolta în timpul primilor ani de școală, prin contact cu auzitorii gesticulatori, în timp ce alții pot să nu-l învețe până la pubertate sau imediat ce au părăsit școala. Asemenea căi variate spre competența în limbajul mimico-gestual pot conduce la variații specifice în folosirea limbajului și, posibil, chiar la diferențe în asimilarea în comunitatea surzilor.

Preferința pentru limbajul mimico-gestual nu exclude în mod necesar limbajul verbal, chiar în cadrul comunității de surzi însăși, dar limbajul mimico-gestual ocupă invariabil un rol primar în cultura surzilor. Dacă copiii surzi sunt expuși la el destul de devreme, atunci ei își vor însuși limbajul în mod normal, întocmai precum copiii români învață româna sau copiii englezi învață engleza. (U.Bellugi, J. Kyle ș.a.).

În contrast cu alte limbi minoritare, care au tendința să dispară după 2-3 generații, limbajul mimico-gestual și-a menținut poziția de-a lungul secolelor, ca pivot al culturii surzilor. Acest fapt este remarcabil, cu atât mai mult cu cât trebuie să ținem cont că doar 5% dintre copiii ce se nasc surzi provin din familii de surzi. Ceilalți copii, născuți în familii de auzitori, cresc și se dezvoltă printre auzitori și sunt nevoiți să comunice în limbajul verbal de aceștia, o limbă pe

care nu pot să și-o însușească în mod automat, deoarece această asimilare presupune simțuri specifice pe care copilul nu le are.

Familiiile de auzitori cu copii surzi nu au avut aproape deloc contacte cu persoane surde sau cu limbajul mimico-gestual. De aceea, cei mai mulți copii surzi cresc în mediu de auzitori în cadrul căruia acești copii sunt priviți ca fiind "altfel" și unde evenimentele culturale sau sociale sunt privite și resimțite în mod diferit. Toate acestea declanșează apariția frustrărilor la copilul surd care nu vor putea fi înlăturate decât atunci când părinții și copilul lor surd vor avea un cod comun de comunicare.

Acest limbaj este tot atât de dificil de învățat ca și celelalte limbaje, de aceea, nu toți părinții vor reuși să-l stăpânească în întregime, ei doar câteva din elementele sale, astfel încât vor combina câteva reguli de gramatică a limbajului gestual cu cele din limbajul verbal. Chiar dacă limbajul mimico-gestual pe care și-l însușesc părinții nu este întotdeauna bogat și nu respectă cu strictete rigorile de gramatică și chiar dacă acest limbaj este destul de diferit față de cel pe care îl folosesc adulții surzi, totuși, copilul surd va învăța de la părinții săi câteva principii de bază ale sistemului lingvistic vizual. În acest sens, se poate afirma că este foarte important să i se ofere copilului posibilitatea interacțiunii sociale cu ceilalți copii surzi sau adulți surzi.

În momentul în care copilul surd începe să relaționeze din punct de vedere social cu ceilalți, limbajul său gestual se va îmbunătăți într-un ritm rapid, astfel încât părinții lui vor reuși tot mai greu să-l urmărească. Copilul își iubește părinții, aceștia fiind suportul lui afectiv. Cei mai mulți copii surzi care comunică cu copiii mai mari sau cu adulții își formează, cu timpul, două categorii de coduri lingvistice, una care operează în comunicarea cu ceilalți surzi, iar alta pe care o folosesc în comunicarea cu familia de auzitori.

Copilul surd nu este cu nimic mai prejos față de cel auzitor în ceea ce privește posibilitățile de adaptare a curiozității și atenției sale, el putând fi întotdeauna stimulat prin comunicare activă, cu toate că de cele mai multe ori se întâmpină obstacole pe linia acestei comunicări. Atenția și curiozitatea copilului surd pot fi ușor întretinute, însă numai atunci când acesta înțelege comunicarea, chiar dacă într-o mică măsură. Neînțelegerea comunicării celor din jur îl poate face pe copil agresiv, deoarece el nu reușește nici să înțeleagă nici să se facă înțeles.

Există niveluri diferite de însușire a limbajului verbal de către surzi. Foarte puțini surzi stăpânesc limbajul verbal la un nivel care să le permită să se considere "vorbitori" ai acestei limbi în contexte diferite. Cei mai mulți dintre ei nu cunosc limba atât de bine și de aceea sunt văzuți ca persoane handicapate în raport cu populația majoritară a auzitorilor; alții nu posedă decât un vocabular restrâns pe care-l combină în propoziții simple. Studiile întreprinse au arătat că există o legătură clară între nivelul pierderii auzului, vârsta la care s-a instalat surditatea și posibilitățile concrete pe care le au surzii pentru învățarea limbajului verbal și scris. Dacă nivelul de însușire a limbajului verbal de către

surzi este superior, cu siguranță că aceștia pot fi cu adevărat "specialiști" în folosirea limbajului mimico-gestual. Problema nu este, deci, legată de abilitatea surzilor în învățarea unei limbi și este posibil ca aceștia să se folosească de disponibilități înnăscute pentru comunicare în sensul achiziționării unei limbi "străine". De aceea, este foarte important să le fie oferită copiilor surzi posibilitatea dezvoltării normale a acestora, dezvoltare bazată pe comunicarea prin limbaj mimico-gestual, încă din momentul în care a fost diagnosticată surditatea, dar și posibilitatea de instruire a acestora cu ajutorul metodelor bilingve. Abordarea bilingvă a educației surzilor presupune folosirea limbajului mimico-gestual în predare. Dacă un profesor care lucrează cu acești copii cunoaște atât limbajul mimico-gestual cât și cel verbal el ar putea să-i ajute pe elevi să aibă deprinderi în conformitate cu vârsta lor. El poate să descopere de unde și de ce apar obstacolele, să explice diferențele dintre cele două limbaje și cum să evite eventualele capcane gramaticale.

Bilingvismul copiilor surzi este foarte asemănător cu cel al copiilor auzitori, care trăiesc într-un mediu în care se vorbesc două limbi diferite. Cu toate acestea, putem depista câteva trăsături de specificitate întâlnite. În primul caz, atât limbajul mimico-gestual, cât și limbajul verbal aparțin aceleiași culturi naționale. În al doilea rând, limbajul mimico-gestual este singura limbă pe care copiii surzi și-o însușesc în mod spontan, prin interacțiunea socială cu cei care folosesc această limbă. În al treilea rând, limbajul mimico-gestual și limbajul verbal se utilizează în contexte diferite, de către persoane diferite. Limbajul mimico-gestual este limba comunității surzilor și facilitează achiziția de cunoștințe și informații precum și interrelaționarea cu ceilalți. Limbajul verbal este limbajul colectivității majoritare și permite accesul la informația vehiculată în cadrul acestei societăți, fie sub forma informației scrise, dar și sub forma celei obținute prin comunicarea directă dintre indivizii auzitori.

Surzii nu vor putea să dobândească o fluentă asemănătoare în vorbirea celor două limbi. Pierderea de auz va fi întotdeauna un obstacol în calea însușirii perfecte a limbajului verbal, de aceea, surzii vor întâmpina dificultăți atunci când sunt antrenați într-o conversație cu persoane auzitoare pe care nu le cunosc sau atunci când intră în contact cu noi prieteni și colegi de școală, în orice context social în care limba majorității este limba dominantă pentru stabilirea contactului social.

Experiența dureroasă resimțită de surdul care trăiește într-o lume de auzitori are ca efect dorința acestuia de a fi în compania celor ca el, ori de câte ori se ivește ocazia. Cei mai mulți surzi se căsătoresc între ei. De cele mai multe ori, adulții surzi trăiesc o viață socială bogată ca membri ai comunității de surzi, o comunitate cu propriile sale evenimente culturale, festivaluri, conferințe, evenimente sportive, întruniri sociale etc. Persoanele surde care nu au cunoscut contextul comunicării prin limbaj mimico-gestual sau care nu au învățat această limbă la un nivel superior, riscă să nu fie acceptate nici în lumea auzitorilor și nici în lumea surzilor.

O consecință importantă a acceptării bilingvismului a fost constientizarea rolului imens pe care îl au adulții surzi în munca didactică cu copiii și în predarea limbajului mimico-gestual. Cu toate că până în anii 70 nu au fost instruiți în acest sens, astăzi numărul de profesori surzi specializați care muncesc alături de colegii lor auzitori, în școlile sau centrele educaționale, este din ce în ce mai mare.

Totuși, această reconsiderare pozitivă a generat noi probleme și discuții. Este adevărat că s-a acceptat un nou statut social al persoanei surde și o nouă abordare a activității didactice de zi cu zi cu copiii și adulții surzi, dar societatea nu este încă suficient de pregătită să accepte pe deplin implicarea profesorilor surzi în procesul instructiv-educativ, sau să înțeleagă semnificația culturii surzilor și a limbii acestora în condițiile în care cultura majoritară este cea a profesorilor auzitori. Este foarte greu de ținut piept unor mentalități și unei tradiții educaționale vechi de peste 100 de ani, pe care puțini directori de școală sunt capabili să le depășească.

Persoanele surde sau cu deficiențe de auz severe și profunde posedă aceleași caracteristici în ceea ce privește asimilarea limbajului verbal (oral și scris) dar într-o manieră diferită față de aceea a persoanelor auzitoare, tocmai datorită pierderii auzului pe care au suferit-o. Lipsa auzului este, fără doar și poate, punctul de plecare pentru orice discuție legată de natura bilingvismului la surzi. Cei mai mulți surzi au fost nevoiți să devină bilingvi încetul cu încetul. Astfel, pentru a reuși să se integreze optim și să devină membri ai societății majoritare de auzitori, ei trebuie să-și însușească limba acestora cât mai bine posibil. Totodată, pentru a fi membri ai unei comunități sociale și lingvistice minoritare a surzilor, copiii trebuie să cunoască și să folosească limbajul mimico-gestual.

Pentru a aprecia rolul posibil al limbajului gestual în educația bilinguală sau biculturală a surzilor trebuie să luăm în considerare semnificațiile și complexitatea componentei culturale. Ca toate limbajele, și limbajul gestual este o resursă culturală. Cultura și limbajul surzilor sunt inseparabile. Cu ajutorul limbajului gestual se asimilează cunoștințele și se organizează activitățile culturale. Povestirile care se spun la cluburile surzilor, în școlile cu internat sau de către părinții surzi, toate fac parte din literatura ce aparține culturii surzilor. Acestea sunt învățate, memorate și transmise de la o generație la alta. Putem afirma că școlile și activitățile pentru preșcolarii surzi au ignorat bogăția acestei culturi existente în lumea surzilor deoarece s-a egalizat competența lingvistică cu competența în citirea literei tipărite (H.Lane, 1996). Dar limbajele gestuale ca și limbajele verbale au texte diferite pe care vorbitorii cultivați le pot realiza, interpreta și transmite la generația următoare. Povestirile, fie că sunt spuse față-n față sau sunt tipărite, permit diverselor culturi să transmită valori, învățături, concepții și norme culturale. Se poate considera că povestirile constituie surse majore ale învățării, deoarece din limbajul povestirilor copiii extrag o mare

parte din informația ce se poate aplica la evenimentele care au loc în viața lor pe parcursul maturizării.

Competența în limbajul gestual este similară în unele privințe cu competența din mai multe culturi, unde cuvântul tipărit nu este disponibil pentru a transmite mesajele de la o generație la alta. În limbajul gestual sunt elaborate povestiri care au teme specifice și structuri lingvistice particulare. Aceste structuri comune ale povestirilor permit membrilor din aceeași cultură să recunoască cu ușurință o povestire, să se identifice cu elementele ei și să o memoreze. Abilitatea de a înțelege și de a recunoaște structura și tema acestor povestiri constituie o componentă a cunoștințelor legate de competența în limbajul gestual.

Negarea limbajului gestual ca limbaj real a dus la negarea bogăției culturii surzilor și la eșecul sistemului educațional de a folosi resursele culturale ale lumii surzilor în educarea copiilor. Această respingere a influențat toate nivelurile educației. Chiar dacă limbajul gestual nu este folosit în clasă, cei mai mulți copii surzi încep să-l învețe în cursul educației lor. Din cauză că acest limbaj nu este cultivat în școală, copiii surzi nu numai că vor avea probleme pe termen lung în accesarea informației dar ei nici nu vor avea suficientă încredere în capacitatea acestui limbaj de le oferi cunoștințele generale despre lume. Necunoscând limbajul gestual, profesioniștii din școală nu știu ce știu copiii surzi. Ei fac cercetări cu acești copii dar se concentrează pe ceea ce nu știu copiii. Spre deosebire de alte științe, care oferă instrumente de evaluare a cunoștințelor pe care le au copiii surzi, acest lucru nu s-a întâmplat în sistemul de învățământ special, el nu a oferit nici în prezent un mijloc de a ne baza pe ceea ce știu copiii în construirea unei baze de cunoștințe necesare pentru asigurarea succesului școlar.

Ne întrebăm cum s-ar putea crea în școală și în familia copiilor surzi un mediu favorabil care să faciliteze învățarea limbajului gestual ca prim limbaj și, pe baza acestuia, să se învețe al doilea limbaj ? Se cunoaște că realizarea competenței copilului surd în limbajul național este vitală pentru reușita acestuia în societatea majoritară. Însă, pentru ca această reușită să fie deplină, credem că elevii surzi au nevoie de priceperi lingvistice, și nu numai, care să le permită să acționeze bine și în colectivitatea surzilor. Dacă am aplica în mod rațional cercetările din domeniul educației bilinguale la formarea competenței lingvistice a copiilor surzi am putea să identificăm unele abordări utile care să permită elevului surd să facă față la cele două lumi în care trăiește.

Educația bilinguală are unele principii care pot fi cel mai bine transferate la formarea surzilor. Acestea sunt:

- respectarea limbajului copilului;
- incorporarea informației moștenite în instruirea cotidiană;
- folosirea cunoștințelor de limbaj ale copilului pentru a facilita înțelegerea conținutului noilor informații predate;
- sporirea complexității cunoștințelor metalingvistice ale copilului;

- dezvoltarea strategiilor de transfer a cunoștințelor dintr-un limbaj în altul pentru a obține informații;
- formarea unei puternice conștientizări metalingvistice despre limba națională și cum este folosită ea în diferite situații.

Pentru a deveni elevi buni, copiii surzi au nevoie de priceperi cu care să elaboreze strategii de comparare și de opunere în ambele limbaje. Educația bilinguală și biculturală a copiilor surzi nu poate fi exact la fel cu cea pentru elevii auzitori deoarece ea nu este nici ușoară și nici adecvată pentru copiii surzi. În cazul copiilor surzi obiectivul major este cultivarea limbajului gestual și realizarea competenței în cadrul acestuia pe tot parcursul școlarizării iar limbajul majoritar să fie a doua limbă care să fie folosită în perioade didactice specifice. Pentru a realiza acest scop, este esențial să se ofere copilului surd modele cultivate de limbaj gestual și verbal pe tot parcursul școlarității.

În comparație cu alte limbaje naturale, așa cum este și limbajul gestual pentru copilul surd, pare să existe o perioadă critică în cursul căreia se pun mai rapid și mai ferm bazele primului limbaj. Așa cum părinții auzitori pot modela un limbaj accesibil pentru copilul lor auzitor încă de la naștere, așa pot face și părinții surzi cu copilul lor surd. Dar părinții auzitori cu un copil surd trebuie să facă eforturi deosebite pentru a introduce în familia lor limbajul colectivității surzilor. Pentru aceasta ei ar trebui să fie încurajați să-i cunoască mai bine pe surzi, limbajul și asociațiile lor. Adulții surzi ar putea să-i învețe pe părinții auzitori unele strategii de comunicare cu copiii lor surzi și să-i ajute să rezolve unele probleme cotidiene cu care se confruntă.

O dată cu recunoașterea tot mai largă a limbajului gestual ca limbaj natural, educatorii au început să dezbată meritele introducerii acestui limbaj în activitățile referitoare la relațiile părinților cu copiii. Se pune problema dacă limbajul gestual ar putea să-i ajute pe copiii surzi în procesul de învățare și în viață dacă se învață mai devreme. Pentru ca părinții auzitori să învețe mai repede limbajul gestual, în Suedia ei sunt incluși în familii de surzi cu copii surzi și interacționează cu aceștia. De asemenea, profesioniștii surzi care se întâlnesc cu regularitate cu părinții auzitori în familia lor, îi informează ce înseamnă să fii o persoană surdă în lumea de azi (M.T.Greenberg, 1983).

În cadrul acestui proces de informare a părinților auzitori, profesioniștii surzi care lucrează în diferite instituții își pot aduce un aport deosebit. De pildă cei care lucrează într-un spital sau într-o școală pot să facă vizite regulate la familiile de auzitori cu copii surzi pentru a-i familiariza cu limbajul gestual. Acești profesioniști ar putea să fie pregătiți să predea limbajul gestual la părinții auzitori și să-i sprijine în căutarea informațiilor relevante. O altă soluție pentru părinții care au posibilități de găzduire este să primească în familie un student surd de la o universitate locală care să presteze servicii de baby-sitter. Acesta poate oferi copilului surd și părinților lui un model de limbaj gestual și posibilitatea exersării lui. Cercetarea realizată de M.T.Greenberg a constatat că

astfel de intervenții timpurii în familiile cu copii surzi privind folosirea limbajului gestual i-a avantajat pe acești copii și pe părinții lor.

Desigur, adversarii folosirii de timpuriu a limbajului gestual au elaborat unele îndrumări pentru părinții cu copii surzi prezentând mai multe motive care să-i determine să nu folosească acest limbaj. Dintre motivele expuse amintim următoarele:

- este prea dificil să se învețe limbajul gestual de către părinții auzitori, cu toate că nu s-au efectuat cercetări care să demonstreze această ipoteză, ea bazându-se doar pe presupunerile unor persoane care lucrează cu surzii.
- în special când copiii surzi sunt mici, se cere părinților să se îndepărteze de limbajul gestual și să se pună accent pe limbajul oral. Nu se ține cont de faptul că copiii surzi din familii de surzi au performanțe superioare la probele de limbaj verbal cu toate că părinții lor folosesc în primul rând limbajul gestual.
- expansiunea metodei de comunicare totală în învățământ și rezultatele superioare ale copiilor surzi cu părinți surzi au sugerat ca părinții auzitori cu copii surzi să învețe unul din sistemele de semne inventate care urmărește să prezinte într-o formă vizuală limbajul verbal. La baza acestei idei stă concepția că aceste sisteme de codificare manuală a limbajului verbal sunt mai ușor de învățat decât limbajul gestual. Mai mult, se presupune că dacă limbajul verbal se prezintă copilului surd într-o formă pe care o poate percepe, acesta poate fi mai repede învățat.

Într-adevăr, învățarea limbajului gestual de către părinții auzitori este echivalentă cu învățarea unei limbi străine care are o structură, un mod de exprimare și o formă diferită de celelalte limbi străine cunoscute. Alți autori (Snow, Barnes, Chandler, Goodman și Hemphill 1991,) au arătat că atunci când părinții și preșcolarii surzi ajung să facă schimb de informații în limbajul gestual, această interacțiune se dovedește a fi un fel de construcție pe baza căreia se poate realiza mai activitate socială. Părinții care pot să comunice cu copiii lor devin mai puțin supraprotectori și își elaborează un set de aspirații mai realiste pentru copiii lor (C.P.Meadow, 1980), promovează interacțiunea, încurajează studiul și citirea prin expunerea de timpuriu a copilului la cărți. Cu cât părinții citesc mai mult copilului lor, cu atât acesta va deveni mai târziu un cititor mai bun. Întrucât limbajul este un mesager al culturii, prezentarea culturii surzilor de timpuriu la copilul surd poate fi un beneficiu enorm pentru acesta, poate grăbi înțelegerea lumii și îl poate ajuta să-și formeze o bază de cunoștințe care să-i permită abordarea unor strategii de citire și de obținere a informațiilor care să-i asigure succesul școlar. Asimilarea de timpuriu a culturii surzilor de către copilul surd poate facilita însușirea culturii părinților lui. Principiul de bază al comparării și opunerii ca strategie de învățare, poate fi folosit pentru a-l ajuta pe copilul surd să înțeleagă ce înseamnă să fii surd și auzitor. De reținut că profesioniștii care promovează accesul la o astfel de cunoaștere culturală, nu au intenția să creeze o îndepărtare a părinților auzitori de copiii lor surzi.

Dimpotrivă, cunoștințele sporite din ambele părți vor duce la o interacțiune mai bună, deoarece fiecare grup va avea o mai bună înțelegere despre modul diferit în care sunt realizate lucrurile în cele două lumi. Copilului surd va trebui să i se prezinte cât mai devreme posibil diferitele aspecte ale culturii surzilor împreună cu elementele comparative din cultura limbajului majoritar, de exemplu, cum se prezintă oamenii, cum se menține contactul vizual și cum se interpretează el de către surzi și auzitori.

Prin urmare, abordarea bilinguală-biculturală la creșterea și educarea copilului surd permite înzestrarea acestuia cu un set de instrumente atât lingvistice cât și culturale, care să le permită să facă față cu succes atât în lumea auzitorilor cât și în cea a surzilor. Folosirea acestor unelte în măsura necesităților poate să ofere copiilor surzi un simț al autonomiei și independenței și unele priceperi care să-i ajute să aleagă drumul în viață

Sistemul bi-profesoral de predare a limbajului gestual

Sistemul cu doi profesori, dintre care unul este surd și celălalt auzitor a fost introdus în Danemarca de peste 20 de ani, într-o perioadă când profesorii surzi nu aveau, în general, calificarea necesară ca să predea ca profesori. Din această cauză, predarea la clasă constituia o mare dificultate în ceea ce privește capacitatea și disponibilitatea de colaborare între cele două părți implicate.

Acest sistem a fost acceptat în mod oficial deoarece părinții copiilor surzi trebuiau nu numai să învețe limbajul gestual pentru a comunica cu copiii lor, ci și să-i considere pe profesorii surzi ca pe niște persoane egale sub aspectul personalității și abilității de a preda. Din cursurile predate trebuia să reiasă evident egalitatea ambilor profesori. Acest lucru avea o importanță deosebită deoarece trebuia să sublinieze că părinții auzitori pot acorda aceeași educație la copiii lor, fie surzi sau auzitori. De asemenea, această relație între profesori putea contribui la influențarea comunicării părinților cu copilul lor surd. De atunci, profesorii surzi au constituit un model lingvistic și cultural important, făcându-i pe părinții auzitori să fie convinși că un copil surd se poate dezvolta spre a deveni un adult independent.

Prin participarea la cursurile de limbaj gestual, părinții auzitori trebuie să se simtă relaxați în clasă în prezența ambilor profesori, să învețe să accepte și să respecte persoanele cu surditate, să învețe să-și iubească propriul copil surd și să obțină răspunsuri la întrebările ce-i preocupă legate de instruirea lui.

La începutul introducerii sistemului bi-profesoral au existat dificultăți legate de lipsa de profesori surzi calificați. De aceea s-a început activitatea cu persoane surde care erau interesate să devină cadre didactice asociate. Această situație de predare oferea mari avantaje dar constituia și o provocare pentru ambii profesori. S-a hotărât să fie numite ambele persoane „profesori”, cu toate că surzii nu aveau calificarea necesară, mutându-se accentul de pe studii pe funcție, dându-se prioritate abilităților lingvistice și calităților personale ale

fiecaruia. În această acțiune s-a pornit de la ipoteza că profesorul auzitor poate acționa și ca interpret.

Pentru a exista un parteneriat eficient între profesorii surzi și cei auzitori trebuie să se respecte câteva **principii** pe care la prezentăm în continuare:

- **Unele lecții să se desfășoare în prezența unui singur profesor, fie surd, fie auzitor.** Când profesorul surd predă singur, fie din propria sa voință, fie din cauză că nu dispune de un interpret, el trebuie să se bazeze pe citirea de pe buze, deoarece cursanții auzitori, dacă sunt abia la început în studierea limbajului gestual, vor avea dificultăți în înțelegerea vorbirii profesorului surd. În acest sens, pentru a se asigura că a fost înțeles corect, el poate să folosească tabla pentru scrierea corectă a numelor unor autori străini sau a unor cuvinte mai dificile. Este foarte important ca profesorul surd să stabilească un dialog sincer cu cursanții, recunoscând de la început unele inabilități, în special în ceea ce privește pronunțarea numelor sau cuvintelor din alte limbi, modalitatea de accentuare corectă a unor cuvinte, etc.

- **Profesorii surzi trebuie să se asigure că materialele distribuite cursanților sunt corect redactate sub aspect lingvistic,** deoarece erorile de limbaj pot să creeze o impresie neplăcută în legătură cu profesorul. Schimburile verbale trebuie să se realizeze prin comunicare directă în clasă între profesor și cursanți. Dacă au loc comentarii verbale între cursanți în timpul orei de curs, aceste „discuții” pot fi foarte perturbatoare pentru profesorul surd. Este de preferat ca el să nu-și manifeste frustrarea că nu poate participa la aceste discuții. Cel mult, el poate să intervină și să explice că datorită surdității sale, nu poate urmări schimbul rapid de replici între cursanți, în afara unui interpret. Mai târziu, când cursanții devin mai îndemânatici în folosirea limbajului gestual, se pot permite „discuții” între cursanți, dar numai în limbaj gestual.

- **Când profesorul surd cooperează cu cel auzitor, ambii trebuie să dea dovadă de onestitate, respect reciproc, loialitate și încredere absolută pe tot parcursul procesului de predare.** *Oonestitatea* este importantă atunci când unul dintre profesori realizează că un anumit curs nu decurge cum ar fi trebuit, că există o „incompatibilitate” între cei doi. Dacă se ascund aceste constatări, parteneriatul dintre cei doi profesori nu mai funcționează iar cursul nu mai dă rezultatele așteptate. De asemenea, *respectul reciproc* trebuie să stea la baza întregului proces de cooperare, începând cu proiectarea cursului, trecând prin elaborarea și realizarea materialului pedagogic, predarea acestuia și evaluarea lui. Respectul reciproc înseamnă că ambii profesori doresc să-și asume responsabilitatea și să accepte că fiecare din ei are atât părți pozitive cât și negative în ceea ce privește realizarea obiectivului comun. De asemenea, volumul de muncă trebuie să fie distribuit în mod egal între cei doi profesori, cu toate că nu este întotdeauna realizabil. Este important ca profesorii să dea dovadă de *loialitate* unul față de celălalt, să nu se critice în fața studenților sau să se corecteze în mod ofensator pe probleme de limbaj. Întotdeauna va exista

un moment favorabil pentru a se face corectările necesare și să se păstreze autoritatea profesorilor în fața studenților.

- **Profesorii trebuie să ajungă la un acord prealabil cu privire la distribuirea muncii**, atât în privința proiectării activității cât și în asumarea responsabilității în predare. Studenții trebuie să-i perceapă pe ambii profesori ca având o poziție egală. În funcție de obiectivul lecției, profesorii se pot schimba pe rând, realizând predarea astfel ca studenții să profite la maximum. Astfel, profesorul "pasiv" într-un anumit moment are posibilitatea de a-l completa pe cel „activ” în caz de nevoie, sau poate observa reacțiile studenților față de conținutul cursului sau de maniera de predare astfel încât să facă ulterior corecțiile necesare sau comentarii suplimentare. Desigur, toate acestea sunt posibile doar după încheierea expunerii profesorului „activ” și prin ridicarea în picioare a profesorului fost „pasiv” astfel încât cursanții să-și dea seama că intervine în discuție al doilea profesor.

Este dificil să se prevadă ce probleme pot să apară la începutul colaborării dintre profesorii surzi și cei auzitori. Cert este că succesul ei depinde de mai mulți factori cum ar fi : personalitatea lor, disponibilitatea la colaborare, atitudinea unuia față de celălalt și față de studenți, capacitatea de colaborare a celor implicați ș.a. Este evident că atunci când profesorii surzi și auzitori doresc să coopereze în predarea limbajului gestual, ei trebuie să fie capabili să comunice. Aceasta înseamnă că profesorul auzitor trebuie să aibă cunoștințe solide de limbaj gestual iar cel surd să fie familiarizat cu limbajul verbal și scris al limbii naționale. Cooperarea eficientă depinde nu numai de nivelul ei ci și de dorința de comunicare a ambelor părți, adică amândoi profesorii să fie dispuși să facă efortul de a se înțelege unul pe celălalt. Amandoi au de învățat unul de la altul dacă își pun întrebări și doresc să primească cele mai bune răspunsuri. Punctul de plecare al unei colaborări reușite îl constituie recunoașterea și acceptarea de către cei doi profesori a faptului că există aspecte legate de limbajul celuilalt, pe care nu le cunosc și nu le vor cunoaște niciodată dacă nu-și pun reciproc întrebări.

O problemă pe care dorim să o abordăm aici este cea legată de așa-zisul „dezechilibru de putere”. Este o chestiune de finețe care trebuie abordată cu diplomatie pentru a nu se ajunge la conflicte nedorite. Se cunoaște că în toate țările persoana auzitoare aparține majorității. Cei mai mulți auzitori au studii superioare la care persoanele surde n-au avut acces până de curând din cauze neimputabile lor. Persoana surdă aparține minorității și, de obicei, este marginalizată. Privită din afară, această relație între ei nu este egală. Se va vedea, însă, cu timpul, că la predarea limbajului gestual există elemente mai importante decât studiile superioare urmate de cineva. Aceste elemente, care se referă la structura gramaticală a limbajului gestual, lexic, formele neverbale ș.a., sunt legate de însuși limbajul gestual pe care numai o persoană surdă le simte mai bine dar nu le poate reda cu suficientă claritate în cuvinte.

1.1. Când profesorul auzitor colaborează cu cel surd, este necesar să se prevadă o evaluare a procesului de predare, mai ales că în cele mai multe țări această cooperare constituie, totuși, un experiment. De aceea, imediat după încheierea fiecărui curs, este necesar să se facă o evaluare a cursului, profesorii să se întâlnească și să discute, să facă un schimb de idei și de impresii referitoare la curs, la reacțiile cursanților și la orice alte aspecte care au avut o anumită influență asupra rezultatelor cursului.

1.2. Se consideră că, indiferent dacă predarea este realizată de un profesor surd sau auzitor, prezența unui interpret la cursurile de limbaj gestual ar fi foarte utilă pentru procesul de predare. Astfel, dacă apar comentarii sau întrebări din partea cursanților, interpretul dă posibilitatea profesorului surd să comenteze ca și profesorul auzitor. Nu trebuie să se omită faptul că dacă procesul de predare este întrerupt frecvent, prin discuții irelevante sau prin întrebări banale sau cu caracter personal, atât profesorii cât și cursanții se vor simți frustrați. Credem că profesorii surzi au nevoie de o anumită practică în aprecierea importanței comentariilor formulate de studenți. Uneori profesorul auzitor poate juca rolul de interpret. În asemenea situație trebuie să se stabilească de la început regulile de colaborare între profesorul surd și „interpret”. Ambii trebuie să-și cunoască și să-și respecte rolurile și responsabilitățile și să evite imixtiunea în sfera celuilalt. Cursanții trebuie să știe permanent când profesorul auzitor este profesor și când este „interpret”. Dăm în continuare unele „norme” cu privire la rolul și responsabilitatea profesorului auzitor aflat în una din cele două ipostaze amintite:

1.3. - Ca „interpret” el este obligat să păstreze secretul profesional, să interpreteze în mod loial și imparțial și să păstreze o atitudine profesională neutră în privința aspectelor afective proprii față de expunerea profesorului surd.

1.4. - Profesorul surd care folosește pe colegul său ca „interpret” va respecta neutralitatea interpretului și secretul profesional, îi va informa pe cursanți în legătură cu rolul și sarcinile interpretului și îi va da interpretului unele indicații cu privire la cursurile care urmează.

1.5. Întrucât, mai ales la început, cursanții au o mulțime de întrebări la care așteaptă un răspuns, prezența interpretului este foarte importantă deoarece dă posibilitatea profesorului surd să se facă mai bine înțeles și să împărtășească din propria sa experiență. Pe de altă parte, cursanții pot fi mai receptivi și pot avea o atitudine pozitivă față de cursurile de limbaj gestual preluate de un profesor surd.

1.6. Întrucât sala unde se desfășoară cursurile de limbaj gestual este primul loc cu care vin cursanții în contact, este de dorit ca aceasta să aibă un anumit aspect. În primul rând este necesară o sală primitoare, prietenoasă, cu o atmosferă relaxantă care să ofere informații utile sub formă de afișe, pliante, cărți, broșuri etc. Este esențial să-i facem pe cursanți să se simtă în largul lor pentru a-i ajuta să se concentreze mai bine asupra învățării limbajului gestual.

Informația afișată se poate referi la alfabetul dactil, la limbajul gestual sau la unele semne de largă circulație. Pot fi prezentate buletine informative ale "Asociației Naționale a Surzilor" sau ale altor organizații și fundații care se ocupă de diverse probleme ale surzilor, cum ar fi "Uniunea Europeană a Surzilor" sau "Federația Mondială a Surzilor". Este important să se atragă și să se stimuleze curiozitatea studenților spre lumea persoanelor cu deficiențe de auz, spre un spațiu care îndeamnă spre explorare.

Folosirea limbajului gestual ca primă limbă în educația persoanelor surde

De-a lungul celor peste 100 de ani de la instaurarea dominației absolute a limbajului oral (Milano, 1880) ca fiind un limbaj superior în comparație cu limbajul gestual, elevii surzi nu au obținut rezultatele scontate, în ciuda eforturilor materiale și umane depuse de o armată de profesori, logopezi, audiologi, medici ș.a. Chiar și astăzi, după opt ani de școală specială, elevii surzi abia ating nivelul de performanță școlară a unui elev auzitor de clasa a treia. În această situație cercetătorii au căutat alte soluții pentru ca elevii surzi să fie mai bine instruiți. Printre cele dintâi putem aminti studiile cercetătorului american William Stokoe de la Universitatea Gallaudet, care a evidențiat pentru prima dată, în anul 1960, că limbajul gestual folosit de surzi este un limbaj adevărat, cu structură și funcții similare limbajului verbal (A.G.Reynolds, 1991). Astăzi, tot mai mulți oameni de știință din SUA și din Europa consideră că limbajul gestual poate contribui în mod decisiv la formarea cunoștințelor și a priceperilor legate de competența lingvistică în limbajul verbal-național al persoanelor surde.

În perspectiva menționată mai sus putem considera că limbajul gestual este limbajul matern al copiilor surzi din toate țările, fiind cel mai bun model de limbaj care este inclus în cadrul limitelor biologice ale acestora. El este singurul limbaj care poate fi învățat în mod natural, cu ușurința cu care se învață limbajul matern de către copilul auzitor. Deoarece limbajul gestual este un limbaj natural, el este guvernat de reguli gramaticale vizuale, este generator de noi semne, poate fi folosit ca mijloc de obținere a informațiilor și ca instrument de comunicare între surzi. Cu toate aceste aspecte pozitive, chiar dacă sunt fluenți în folosirea limbajului gestual, copiii surzi vor rămâne dezavantajați în privința asimilării limbajului verbal, deoarece forma lui scrisă implică reprezentarea sunetelor pe care copiii surzi poate că nu le-au auzit niciodată. Totuși, după părerea noastră, abordarea învățării limbajului verbal ca a doua limbă, pe baza limbajului gestual, poate să ofere cea mai bună șansă copilului surd pentru ca acesta să reușească să asimileze limbajul verbal, fapt menționat și de alți autori (B. Kannapell, 1989), (S.N.Mahshie, 1995).

Cred că nu surprinde pe nimeni faptul că elevii sunt mai bine educați într-un limbaj pe care îl cunosc bine. Abia după ce au suficiente priceperi în acest prim limbaj, acestea se transferă la învățarea celui de al doilea limbaj pe care îl pot învăța cu mai multă ușurință. Pornind de la această ipoteză Guvernul

american a adoptat în 1965 „Legea educației bilinguale” care acordă finanțare diverselor activități care promovează folosirea limbajelor minoritare în școli (M.S.Cummings, 1986). De asemenea, „Legea drepturilor civile” a obligat școlile să ofere șanse egale de educație copiilor care nu au limba engleză ca limbă maternă, pentru a înlătura bariera de limbaj din calea educației lor. Pentru a beneficia de această lege nu are importanță ce limbă vorbesc părinții ei ce limbaj folosește copilul. Prin urmare, pe baza limbajului gestual și a moștenirii culturale proprii, copilul surd ar putea să învețe limbajul verbal (H.Lane, 1996, pg.298).

Instruirea biculturală și bilinguală (sau instruirea bi-bi) poate include câteva componente: Astfel, materiile școlare sunt predate folosind limbajul primar al copilului la istorie, cultură și la disciplinele legate de arta limbajului. În plus, se acordă atenție predării istoriei și culturii americane în scopul învățării limbii engleze pentru ca mai târziu elevii să fie instruiți exclusiv în limba engleză, fără ca elevii să rămână în urmă la celelalte materii. Acest obiectiv poate fi realizat prin:

- formarea accelerată a unei imagini sănătoase despre sine a elevului ;
- dezvoltarea capacității lui cognitive ;
- crearea unei punți între cunoștințele culturale și lingvistice ale elevului;
- formarea deprinderilor de citire și a celor expresive în limba națională a elevului.

În 1974 Congresul SUA a analizat din nou „Legea șanselor egale la educație” și a pus accent pe educația biculturală, cerând autorităților din învățământ să-i informeze pe profesori în legătură cu problemele culturale speciale ale copiilor cu limbaj minoritar, să-i pregătească pe profesori în predarea limbii naționale ca a doua limbă și să angajeze instructori din rândul aceluiași grup minoritar de unde provin elevii (H.Lane, 1996, pg. 295). Cercetările lui A.Willig, (1985) au arătat că favorizarea educației bilinguale a copiilor minoritari a dus la rezultate superioare la probele de citire, ascultare, competențe lingvistice, matematică, științe sociale, atitudinea față de sine și față de școală. Alte studii efectuate în SUA folosind copii hispanici (Mace-Matluch, Hoover și Calfee, 1984) sau în Canada cu copii proveniți din Rusia, au ajuns la rezultate similare. Ei au constatat, în plus, că performanțele nu se datorează pur și simplu fluenței în limbajul verbal al copiilor minoritari în propriul limbaj ei, mai mult, competenței lor lingvistice în limba lor maternă. În acest domeniu s-au efectuat numeroase cercetări, dar toate au realizat că cu cât este mai mare încorporarea limbajului și culturii elevilor minoritari în programa școlară cu atât este mai semnificativ succesul acestor elevi (Cummings și Swain, 1986). Astfel, în timp ce folosirea limbajului elevilor minoritari le dă acces spre informații și le dezvoltă competența în a doua limbă, încorporarea culturii lor contribuie la crearea unei atitudini pozitive față de propria identitate și față de școală iar toate acestea sporesc performanța școlară. Alte studii au constatat că elevii auzitori bilinguali sunt superiori celor monolinguali în ceea ce privește realizarea

varcunilor cognitive, sunt mai flexibili sub aspect cognitiv, mai sensibili la relațiile semantice între cuvinte, mai buni la analizarea structurii propoziției și la descoperirea regulilor în general, mai capabili să reorganizeze situațiile perceptivă, mai creativi în rezolvarea de probleme (L.Lambert, 1977, A.Reynolds, 1991 ș.a.).

Din cele expuse mai sus rezultă implicațiile pentru cei mai mulți elevi surzi care trebuie să învețe limbajul verbal ca a doua limbă. Limba de predare în clasă trebuie să fie la început limbajul gestual până la formarea priceperilor lingvistice și a cunoștințelor de bază legate de limbajul gestual care să faciliteze apoi învățarea limbajului verbal. Cu toate că nu s-au efectuat cercetări legate de bilingualismul copiilor surzi, H. Lane (1996, pg. 298) consideră că rezultatele teoretice și practice obținute în cazul elevilor auzitori minoritari pot fi aplicate și asupra copiilor surzi. Mai mult, nu sunt necesare astfel de cercetări în cazul elevilor surzi, conchide autorul citat.

Spre deosebire de alte limbi minoritare, limbajul gestual nu poate fi înlocuit de nici un limbaj verbal. În cei peste 100 de ani de folosire a limbajului verbal-oral și a diverselor sisteme artificiale de codificare manuală a limbajului nu s-a ajuns la realizarea succesului școlar și nici la performanța scontată în limbajul oral. Actualmente, sistemul de educație bilinguală modernă care se aplică în Suedia, a dovedit că elevii surzi au obținut o îmbunătățire atât a performanțelor școlare cât și a cunoașterii limbajului verbal (S.N.Mahshie, 1995). În fine, limbajul verbal nu va putea niciodată să înlocuiască total limbajul gestual ca limbaj de instruire, deoarece surzii nu vor putea să audă limbajul conversațional și nici pe cel care asigură succesul școlar.

Desigur, succesul ce s-ar putea obține prin aplicarea educației bilinguale la copiii surzi nu va veni în mod automat doar prin schimbarea orientării sistemului de învățământ spre limbajul gestual. Nici în prezent nu s-a ajuns ca profesioniștii sau oficialii din învățământul special să-i accepte pe surzi ca aparținând unei minorități lingvistice. Ca orice nou proces, trebuie să existe o fază de dezvoltare în care să se conceapă metode și materiale noi, să se experimenteze, să se corecteze neajunsurile. De pildă, o abordare rațională a predării limbajului verbal ca a doua limbă pentru utilizatorii de limbaj gestual poate începe cu o analiză prin opoziție a gramaticii celor două limbi.

De asemenea, trebuie să se elaboreze manuale, cursuri, diverse materiale care să permită elevului surd să studieze limbajul gestual așa cum fac elevii auzitori cu limbajul lor matern. Limbajul gestual ca limbaj minoritar poate fi folosit ca resursă ce trebuie cultivată și promovată nu numai ca auxiliar cum se procedează astăzi în școlile noastre. Profesorii trebuie să fie pregătiți să abordeze teme noi, obiecte noi de învățământ unde studierea limbajului gestual să nu fie plasată pe ultimul loc. Angajarea de profesori surzi poate fi o resursă valoroasă pentru colegii lor auzitori și ca modele de roluri pentru elevii surzi. Desigur, acești profesori surzi trebuie să cunoască bine structura limbajului gestual, principiile care stau la baza lui comparativ cu limbajul verbal. De

asemenea, toți profesorii auzitori trebuie să cunoască bine limbajul gestual dacă vor să lucreze în școlile pentru surzi. Poate că dacă atât profesorii cât și elevii surzi vor fi fluenți în folosirea limbajului gestual, nu va mai fi nevoie de clase cu efective reduse de elevi. Educația bilinguală ar putea reduce abandonul școlar și a șomajului la tinerii absolvenți surzi.

Opoziția manifestată de profesorii auzitori față de limbajul gestual a dat naștere la crearea și răspândirea unor sisteme artificiale de codificare manuală a limbajului verbal care presupun nu numai „împrumutarea” semnelor din limbajul gestual și folosirea lor în ordinea cuvintelor din limbajul verbal ci și inventarea de semne care să ofere o „potrivire vizuală” cu structura gramaticală a limbajului verbal. Însă, luarea unui limbaj vizual natural și crearea unui sistem artificial care își propune să reprezinte limbajul verbal natural pe cale vizuală nu poate să îmbunătățească fluența în limbajul oral și nici competența lingvistică a elevilor surzi. În această situație vom rămâne, cum aprecia și Erting ((1988), cu perspectiva că copiii surzi vor trebui să achiziționeze limbajul gestual în mod natural, să-și dezvolte cultura în limbaj gestual și să studieze limba majoritară pe fundația pusă de limbajul gestual. Eșecul educației surzilor, determinat de mai mulți factori, cu care se confruntă copiii surzi, părinții lor și profesioniștii din domeniu nu mai poate fi tolerat. Noi trăim acum într-o lume a tehnologiei informației tot mai complexă, care solicită ca locurile de muncă viitoare să fie ocupate de persoane cu pregătire școlară cel puțin la nivel de liceu. Vor dispărea multe locuri de muncă accesibile odinioară surzilor cu pregătire slabă. Noua societate cere ca educația surzilor să fie reconceptualizată și restructurată sau învățământul special să se dovedească destul de adaptativ pentru a satisface necesitățile de educație ale acestui grup minoritar și cultural deosebit care va trebui să devină independent sub aspect economic în societatea care se va dezvolta mai rapid după intrarea în Uniunea Europeană.

Comunicarea totală și elaborarea sistemelor de codificare manuală a limbajului verbal

Comunicarea totală nu este un limbaj sau un mijloc specific de comunicare ci o atitudine față de copilul surd și față de comunicarea cu el. Persoanele care acceptă această atitudine se concentrează mai mult pe abilitățile copilului decât pe incapacitățile lui și folosesc orice mijloc de comunicare pe care copilul îl înțelege. Acesta poate fi un limbaj gestual folosit independent sau ca auxiliar al limbajului verbal, pantomimă și gesturi naturale sau inventate de copil, desene, scriere, citire sau labiolectură etc.

Menționăm că aderarea la comunicarea totală înseamnă acceptarea copilului surd ca pe un individ cu aceleași necesități sociale și afective precum și depunerea unui efort constant de a comunica cu el într-o modalitate care să fie în avantajul lui.

Este bine cunoscut faptul că în comunicare se folosesc atât limbaje gestuale cât și verbale de către auzitorii și surzii din toate țările, ele formând un